

• Ἡ θέσις αὕτη ἀπαιτεῖ ὅπως ἡ προσωπικότης τοῦ συζύγου ἀπορροφᾶται ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τῆς γυναικὸς του, μὴ ποθῇ οὐδεμίαν ἀρχὴν ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ δι' ἑαυτὸν, ἀπέχῃ πάσης ἐπιδείξεως, μὴ ὑποκύπτῃ ἀπέναντι τοῦ κοινοῦ εἰς οὐδεμίαν κεχωρισμένην εὐθυναν· ἀλλ' ἡ θέσις του μετὰ τῆς βασιλίσσης νὰ συναποτελῇ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θέσιν, νὰ πληροῖ πάντα τὰ χᾶσματα ὅσα ἡ βασίλισσα, ὡς γυνή, δύναται φυσικῶς ν' ἀφήσῃ ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν βασιλικῶν τῆς ἔργων, νὰ ἐπαγρυπνῇ ἀδιαλείπτως καὶ μετὰ προσοχῆς ἐφ' ὅλους τοὺς κλάδους τῶν δημοσίων πραγμάτων, ὅπως ἢ εἰς θέσιν νὰ τὴν συμβουλεύῃ καὶ τὴν συντρέχῃ ἀπαύστως εἰς πάντα τὰ δυσχερῆ καὶ παικίλα καθήκοντα τὰ κατακλύζοντα αὐτήν, εἰς πάντα τὰ ζητήματα, ὅτε μὲν διεθνῇ, ὅτε δὲ πολιτικᾷ, κοινωνικᾷ εἴτε προσωπικᾷ, ἅτινα δύνανται νὰ τῇ παρουσιασθῶσι πρὸς ἐπίλυσιν.

«Εἶναι ὁ φυσικὸς ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας τῆς, ὁ ἑφορὸς τοῦ οἴκου τῆς, ὁ διευθυντὴς τῶν ἰδιωτικῶν ὑποθέσεων τῆς, ὁ μόνος ἀπόρρητος σύμβουλος τῆς ἐν ταῖς πολιτικαῖς ὑποθέσεσι, ὁ μόνος τῆς βοηθὸς εἰς τὰς σχέσεις τῆς πρὸς τὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως· εἶναι ὁ σύζυγος τῆς βασιλίσσης, ὁ ἐπίτροπος τῶν βασιλοπαίδων, ὁ ἰδιαιτερός γραμματεὺς τῆς βασιλίσσης καὶ ὁ μόνιμος ὑπουργὸς τῆς».

Εἰς τὴν ἀνωθι περιγραφὴν, ἀξιοπαλινῶς λίαν εὐρεῖαν, εὕρηται ἐλαφρὰ τις πλάνη καὶ μίᾳ μόνῃ λέξει ἐξοβελιστέα. Οὐχὶ θεδαίως τὸ ἐπίθετον ἀπόρρητος, καθ' ὅσον καὶ τοι ἡ ἔκφρασις αὕτη, κατὰ τοὺς συνταγματικούς τύπους, ἀνήκει εἰς τοὺς διαδοχικούς τοῦ στέμματος συμβούλους, προφανῶς ἀρμόζει ἄριστα εἰς τὸν πρίγκιπα ἐπὶ ἐννοίας διακεκριμένης καὶ ἀνωτέρας τῆς ἐπισήμου ἐννοίας· ἀλλ' ἡ λέξις ὑπουργός. Ὁ σύζυγος τῆς βασιλίσσης δὲν δύναται νὰ ᾖ ὑπουργός, καθόσον ἡ πολιτεία τοῦ διαφεύγει τὴν τε ἐνέργειαν καὶ τὸν ἔλεγχον τοῦ κοινοβουλίου. Ἀλλὰ πραγματικῶς ἡ λέξις ἐστὶ λίαν ἀσθενὴς ὅπως ἐκφράσῃ τὴν φύσιν τῆς σχέσεως τῆς ὑφ' ἐστῶσης μεταξὺ τοῦ πνεύματος τοῦ πρίγκιπος καὶ τοῦ τῆς βασιλίσσης, ἀληθῶς καὶ ἐπὶ λέξει οὗτός ἐστι ἄλ λ η β α σ ι λ ι σ σ α.

Σημ. Μεταφραστοῦ. Αἱ ἀνωτέρω σημειώσεις ἐλήφθησαν ἐκ τινος συγγραφῆς τοῦ εὐκλεῶς διευθύνοντος νῦν τὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας W. E. Gladstone φερύσης τὸν τίτλον «Gleanings of past years» καὶ ἐν ἧ εἰσὶ συνειλεγμένα καὶ δεδημοσιευμένα τὰ πολυάριθμα ἄρθρα τὰ ἐκδοθέντα παρ' αὐτοῦ ἀπὸ τριακονταετίας καὶ πλέον ἐντὸς διαφόρων ἀγγλικῶν περιοδικῶν συγγραμμάτων περὶ ζητημάτων ἐσωτερικῆς τε καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἱστορίας, φιλολογίας, τέχνης, φιλοσοφίας, θεολογίας καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ὀργανισμοῦ. Ἡ συλλογὴ αὕτη ἐστὶ πολυτίμος ὅλη διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας κινήσεως, ἐν ἧ ὁ συγγραφεὺς, σχεδὸν ἀπὸ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδος, κατέλαβε τόσῳ περιφανῇ θέσιν.

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΣΚΟΤΕΙΝΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ

ΥΠὸ ΦΕΡΑΙΝΑΝΔΟΥ ΓΡΗΓΟΡΟΒΙΟΥ

Ἡ παρακμὴ τοῦ ἀρχαίου βίου ἤρχισε διὰ τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο ἔτος 395, ὅτε ὁ Ἀλέξανδρος ὠδήγησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ βάρβαρα φύλα τῶν Βισιγόθων. Αἱ πόλεις τῆς χώρας ταύτης, ἀκόμη ἀρχαῖαι ἐν τοῖς μνημείοις, τῇ λατρείᾳ καὶ τῇ διαίτῃ αὐτῶν, ἐληϊσθησαν τότε ἕως τῆς Ἡλίδος καὶ κατὰ μέγα μέρος κατεστράφησαν. Τῆς τύχης ταύτης μετ-

σχεν ἡ Ἐλευσίς μετὰ τῶν ναῶν αὐτῆς καὶ τῶν μυστηρίων, ἡ Κόρινθος, τὸ Ἄργος, ἡ Σπάρτη, ἡ Ὀλυμπία.

Ὡς ἐκ θαύματος διέφυγον αἱ Ἀθηναὶ τὸν αὐτὸν ὄλεθρον. Ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξε μάλιστα εὐτυχέστερα τῆς Ῥώμης, τὴν ἀποῖαν μετὰ πεντεκαίδεκα ἔτη ὁ αὐτὸς βασιλεὺς τῶν βαρβάρων ἐμελλε νὰ κυριεύσῃ. Ὁ Ζώσιμος διηγέται, ὅτι ὁ μετ' ἀπάσης τῆς στρατῆς αὐτοῦ ἐπερχόμενος Ἀλάρικος εἶδε τὸν ἐμνηρικὸν Ἀχιλλέα πρὸ τῶν τευχῶν τῆς πόλεως ἰστάμενον καὶ τὴν Πρόμαχον Ἀθηναίαν ἐν ὅπλοις περιερχομένην αὐτόν. Τὴν θείαν ταύτην ὄψιν πτοηθεὶς, ἐποίησατο συνθήκην πρὸς τὴν ἐνδοξὸν πόλιν καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν εἰρηνικῶς.

Ἀνάλογος πρὸς τὸν ὠρτῖον τοῦτον μῦθον εἶναι ἡ περίφημος περὶ τῶν ἁγίων Πέτρου καὶ Πύλου, οἵτινες ἐμφανίζονται εἰς τὸν φοβερὸν Ἀττίλαν, σκιαποῦντα νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ῥώμης. Χαρακτηριστικὸν διὰ τὰς δύο πρωτευούσας τοῦ ἀρχαίου κόσμου εἶναι τὸ ἐξῆς, ὅτι τὰς μὲν Ἀθήνας, τὴν ἐθνικὴν ἀκόμη δικτελοῦσαν πόλιν, ὑπερασπίζονται οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ καὶ ἥρωες, ἡ δὲ χριστιανικὴ Ῥώμη ὀφείλει τὴν σωτηρίαν αὐτῆς εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ἀποστόλων. Κατὰ τὸν χρόνον τῶν γοτθικῶν πολέμων ἐν τῷ ἑκτῷ αἰῶνι ἐξόπνησαν πάλιν καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ αἱ ἐθνικαὶ ἀναμνήσεις· ἐγεννήθη ἐκεῖ τὸ ἀξιοσημεῖωτον ἀποχαιρετισμοῦ ἄσπεκ ἀρχαιοπρεποῦς τὸ αἰσθημακ Λατίνου πρὸς τὸ ἀγαπητὸν αὐτῷ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης «*o admirabile Veneris idolum*».

Ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου τῆς Ῥώμης ἀπωλέσθη ἀπαρτήρητον τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς, καὶ μόνον ἡ περὶ τὴν εἰκόνα διηγέται, ὅτι ὁ μέγας Πάπας Λέων, εὐγνωμονῶν εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον ὅτι ἔσωσε τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ Ἀττίλα, μετέτρεψε τὸ ἄγαλμα τοῦ Διὸς εἰς τὸ τοῦ Ἀποστόλου, ἐκεῖνα ὅπερ σήμερον ἐτι ἰδρυται ἐν τῷ δαυνύμῳ αὐτοῦ ναῷ. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἐξηφανίσθησαν ἐπίσης λάθρα τὰ καλλιτεχνήματα τοῦ Φειδίου, ὁ χαλκοῦς κολοσσὸς τῆς Προμάχου καὶ τὸ ἐν τῷ Παρθενῶνι χρυσελέφαντινον ἄγαλμα τῆς Παρθένου. Ἐκ τινος δὲ σημειώσεως τοῦ Μαρίνου ἐν τῷ βίῳ τοῦ Πρόκλου εἰκάζεται, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος δ' Β' (408-450) διέταξε ν' ἀπαγγέλωσιν ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὸ Βυζάντιον ἄγαλμά τι τῆς Ἀθηναίας ποῖον ὅμως εἶναι ἀμφίβολον.

Τὴν εἰς τὸν Ἀλάρικον ἐμφανισθεῖσαν Ἀθηναίαν ἐσήμανεν ὁ Ζώσιμος διὰ τοῦ ἐπιθέτου «Πρόμαχος». Εἶδε, λέγει, τὴν Πρόμαχον Ἀθηναίαν περιερχομένην τὰ τεῖχη ἑνοπλον, αὗς ἔστιν αὐτὴν ὁρᾶν ἐν ταῖς ἀγάλμασι. Τοῦτου ἐνεκα ἐφαντάσθησαν ὧδε τὸν χαλκινὸν κολοσσὸν τοῦ Φειδίου, τὸν ὑπερὸν ὀνομασθέντα «Πρόμαχος», καὶ ἐκ τῶν λέξεων τοῦ Ζωσίμου, κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῶν τοῦ πέμπτου αἰῶνος γράφοντος, συνεπέραναν, ὅτι ἵστατο οὗτος ἀκόμη κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἄν ὅμως ὁ ἱστοριογράφος ἐνδεὶ τὸν κολοσσὸν τοῦ Φειδίου, δὲν θὰ ἔλεγεν «ὡς ἔστιν

ὄρῳ αὐτὴν ἐν τοῖς ἀγάλματιν, ἀλλὰ αὖ ἐν τῷ ἀγάλματι. Καὶ αὐτὸς δὲ Leake περὶ ἤγειρε τὸ χωρίον ἐκεῖνο. Νεωστὶ δ' ἰσχυρίσθη δὲ Adolf Michaelis, ὅτι πρέπει νὰ νοήσωμεν ἐνταῦθα τὸν τύπον τῆς Πολυκῆδος Ἀθηναῖς, τὴν ὁποῖαν ἀντέγραφον νομίσματα καὶ ἄλλα εἰκονίσματα. Ὑπῆρχον ἐν ταύταις ἀπομιμήσεις καὶ τῆς Παρθένου φερούσης τὴν Νίκην ἐν τῇ δεξιᾷ. Μία τοιαύτη ἐκ τῶν ῥωμαϊκῶν χρόνων εὗρέθη παρὰ τὸ ἐν Ἀθήναις Βασιλικεῖον τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1881· τὸ συμβὰν τοῦτο ἀνεκοίνωσε τὸ δημοτικὸν συμβούλιον εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν κόσμον διὰ παμπώδους τηλεγραφήματος. Οὕτω δὲ ἀνέζησε πάλιν πρὸ ἡμῶν ἡ παρόδοσις τοῦ Ζωσίμου, καὶ ἡ φόβος ἐμπνέουσιν Ἀθηναῖς ἐνεφανίσθη πάλιν ὡς Πρόμαχος ὀπλισμένη εἰς τοὺς Τούρκους, ὅπως ποτὲ εἰς τοὺς Βισιγόθους. Τούτου ἕνεκα δὲν πιστεύω, ὅτι ὁ δήμαρχος τῶν Ἀθηνῶν ἀνέγνωτέ ποτε τὸ χωρίον τοῦ Ζωσίμου. Ὑπάρχει χώρα ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι, ἥτις μένει αἰωνίως μυσθική, καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐπικνέρεται τὸ αὐτὸ πικρὸν φαινόμενον τῶν συμβόλων. Καθ' ἓν χρόνον ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτεία ὅσκινα πρὸς τὸν δολεφρὸν τῆς, πολλὰ εἰκόνας τῆς Παναγίας ἐνιστάμεναι ἐκίνουν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ εἰς εὐσεβεῖς πιστοὺς αὐτὴ ἡ Παρθένος Μάρτυς ἐνεφανίζετο ὡς Πρόμαχος.

Εἶναι ὁμῶς ἀνμφίβολον, ὅτι ἡ Πρόμαχος τοῦ Φειδίου ἔστατα ἀκόμη ἐπὶ τοῦ Ἀλκείου ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, διότι ἐπὶ γράμματι τοῦ Ἀπριωνίου μαρτυρεῖ τὴν διατήρησιν αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῷ ἀκόμη τῷ πέμπτῳ αἰῶνι. Τοῦτον φαίνεται ὅτι ἡ Ἀθηναῖ Παρθένος ἀπεσπάσθη τοῦ νηοῦ αὐτῆς ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν περὶ τὰ μέσα τοῦ αὐτοῦ αἰῶνος. Ὁ αὐτοκράτωρ Θεόδωρος ὁ Β' πρὸς ἄλλας ἐλληνικὰς πόλεις ἐγύμνωσε καὶ τὰς Ἀθήνας πολλῶν καλλιτεχνημάτων, ἐν καὶ κοσμήσῃ δι' αὐτῶν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τούτου, συνεπεῖα νόμων αὐστηρῶν κατὰ τῆς διατηρήσεως ἐθνικῶν νεῶν, κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ τὰ ἱερὰ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὰ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ εὐφυὴς σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορος ἐκεῖνη, ἡ ὡραία Ἀθηναῖς, ἥτις ἐν τῷ χριστιανικῷ βαπτίσματι ἐδέχθη τὸ ὄνομα Εὐδοκία, δυσκόλως ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ τὴν γενέτειράν πόλιν κατὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν βασιλικῶν διαταγμάτων, καὶ φαίνεται ὅτι ὁ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως νεὸς τῆς Παρθένου καθιερώθη εἰς τὴν Θεομήτορα ἡδὲ τὸν πέμπτον αἰῶνα. Ταύλαχιστον δύναται τις ν' ἀναφέρῃ ἡδὲ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουλιανοῦ τὴν εἰς μητροπόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἐγκαίνισιν αὐτοῦ.

Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ διατήρησις πολλῶν ἀρχαίων νεῶν τῆς τε Ῥώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν ὀφείλεται εἰς τοιαύτην αὐτῶν πρὸς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν χρῆσιν. Ἐνταῦθα ὁ χριστιανισμὸς δὲν ἔσωσε μὲν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τὸν ὅλον γιγάντειον νεὸν τοῦ Ὀλυμπίου, ἀλλ' ὁμῶς λείψανά

τινα αὐτοῦ, ἕνεκα τοῦ μεταξὺ τῶν στύλων ἰδρυθέντος ναύσκου τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου.

Ἐπρεφύλαξε τὸ Θησεῖον καὶ τὸν Παρθενῶνα, ὅπως ἔσωσεν ἐν Ῥώμῃ τὸ Πάνθεον τοῦ Ἀγρίππα. Αἱ Ἀθηναὶ ὁμῶς ἦσαν καὶ ἐν τούτῳ εὐτυχέστεραι τῆς Ῥώμης, διότι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διετήρησε τὸν ναὸν τῆς παρθενικῆς πολιούχου ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐνῷ ὁ ναὸς τοῦ Καπιτωλίνου Διὸς, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζομεν ἂν ἐχρησίμευσεν εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, τόσον ἐντελῶς ἠφάνισται, ὥστε ἀκόμη καὶ σήμερον, καίπερ πολλῶν ἐρευνῶν γενομένων, ἡ θέσις αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ὁρισθῇ μετὰ πειστικῆς βεβαιότητος.

Ἡ κατὰπτωσις τοῦ ἀρχαίου βίου ἐν Ἀθήναις συνετελέσθη ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἰουστινιανοῦ Α' (527-565). Ἀφ' οὗ οἱ νόμοι τοῦ κράτους κατέπνιξαν τὴν λατρείαν τῶν θεῶν, ὑπελείφθη τελευταῖον καταφύγιον εἰς τὸν χριστιανισμόν μόνον ἡ τῶν Ἀθηναίων Ἀκαδημία μετὰ τῶν νεοπλατωνικῶν αὐτῆς σχολῶν. Εἰ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰουλιανοῦ ἤδη αἱ σχολαὶ αὗται εἶχον παρκαμάσει ἑλεεινῶς, ἐν ταύταις αἱ ἔριδες περὶ τῆς καταλήψεως τῆς φιλοσοφικῆς ἑδρας καὶ αἱ φιλοσοφικαὶ αἰρέσεις, δι' ὧν οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεπλήρουν τὸν ἀστικὸν αὐτῶν βίον, περιεπαίουν πλείονα τιμὴν εἰς αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς συγχρόνους Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς ὁ λυσσώδης ἀγὼν μεταξὺ τῶν φατριῶν τοῦ ἵπποδρόμου. Τὸ δ' ἔτος 529 κατήργησεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἀθηναίων, μεθ' ἧς συναπεσβέσθη ὁ πνευματικὸς τῆς πόλεως βίος. Ἐπὶ δὲ τὰς σχολὰς καὶ τὰς βιβλιοθήκας, τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας αὐτῆς ἐξηπλώθη ἡ νύξ τῆς βεβηρότητος· τόσον βαθεῖα, ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς Ῥώμης, καὶ μόνον εἰς τὴν φαντασίαν τῆς Ἑσπερίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐξηκολούθει ζῶσα ἐν εἰδῇ μύθου ἡ ἀνάμνησις τῶν Ἀθηναίων, ὡς τῆς ἐνδόξου μητρὸς πάσης ἀνθρωπίνης σοφίας.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, μετὰ τοὺς καταστρεπτικοὺς γοτθικοὺς πολέμους, ἐξηρκνίσθη καὶ ἐν Ῥώμῃ τὸ τελευταῖον ἔχνος ἀρχαίου βίου. Ἡ πρωτεύουσα τῆς ὑπερίως ὑπέστη βιαιοτέρας καταστροφάς ἢ αἱ Ἀθηναὶ, αἱ ὁποῖαι ὑπ' αὐθεντοῦς πολεμίου κατακτεντοῦ ἠρῆμώθησαν, ἐνῷ ἡ Ῥώμη ἐσολήθη, ἐπανειλημμένως ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου καὶ τῶν Βανδάλων, ὑπὸ τοῦ Ρικιμέρου καὶ τῶν Γότθων τοῦ Τωτίλα. Ὅπως αἱ Ἀθηναὶ, κατεβιάσθη καὶ ἡ Ῥώμη γενομένη ἐπαρχικὴ πόλις τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Τὴν αὐτὴν δὲ τύχην καὶ ἡ ἑλβετικὴ πόλις καὶ ἡ Ἑλλάς ὑποστάσα τὸν ἔκτον αἰῶνα τὴν εἰσβολὴν βερβέρων λαῶν· ἐκεῖ μὲν συνέτριψαν οἱ Λογγοβάρδοι τὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ καὶ εἰσέποιήσαν εἰς τὸν λατινισμὸν στοιχεῖα γερμανικοῦ βίου, ἐνταῦθα δὲ παρήγαγον οἱ Σλάβοι τὰς αὐτὰς ἐνεργείας. Ἡ Ἰταλία ἐγένετο ἐν μέρει λογγοβαρδικὴ χώρα· οὕτως ἐκαλεῖτο τὸ μεσημβρι- τῆς μέρος μέχρι τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, ἐνῷ τὰ

βόρειον φέρει ακόμη σήμερον τὸ ὄνομα τοῦτο· ἡ δὲ Ἑλλάς ἐν μέρει, μάλιστα ἡ Πελοπόννησος, ἀπεσθλαβώθη καὶ γέγονε βάρβαρος.

Κατὰ πάντη ὁμοιον τρόπον τὸ εἰς ἀμφοτέρους τὰς κλασσικὰς χώρας παρεισδύσαν ξένον φυλετικὸν καὶ γλωσσικὸν στοιχεῖον καταναλώθη πάλιν ὕστερον διὰ τῆς ἀντιδράσεως τῆς αὐτόχθονος ἐθνικῆς ἰσχύος, διὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς βίας τῶν ὀπλῶν. Ἐν Ἰταλίᾳ μὲν κατέστρεψεν ἡ ἐπέμβασις τοῦ Πιπίνου καὶ τοῦ Καρόλου τὴν λογγοβαρδικὴν κυριαρχίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ ὀγδόου αἰῶνος· ὅτε δὲ πάλιν ἐπερρώσθη ἡ δημοσία δύναμις ἐν Βυζαντίῳ, κατωρθώθη διὰ τῶν προσπαθειῶν τοῦ αὐτοκράτορος Λέοντος Δ', τῆς αὐτοκρατορίας Εἰρήνης καὶ Νικηφόρου Α' ὁ καταγωνισμὸς τῶν Σλάβων.

Τὴν μὲν Ῥώμην ἐφύλαξεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῶν Λογγοβαρδῶν τὸ πνεῦμα τῶν Παπῶν καὶ ἡ ὀχυρότης τῶν τειχῶν τοῦ Αὐρηλιανοῦ, τὰς δὲ Ἀθήνας ἔσωσεν ἀπὸ τῶν Σλάβων τὸ δυσάλωτον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἡ στερεότης τῶν τειχῶν αὐτῆς, τὰ ὅποια εἶχον ἐπισκευασθῇ ὑπὸ τινῶν αὐτοκρατόρων καὶ τελευταῖον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οὐδεὶς ἱστοριογράφος ποιεῖται μνείαν ἀλώσεως τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν Σλάβων ἢ τῶν Βουλγάρων εἴτε τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ Ῥώμη διὰ τῆς παπικῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἐπικινδυνεύουσας αὐτοκρατορίας ἀνέκτησε πάλιν τὴν θέσιν αὐτῆς ὡς κεφαλὴ τῆς Δύσεως, ἡ ἄσκησις ἐπαρχιακῆ πόλεως τῶν Ἀθηναίων δὲν ὑπῆρχε πλέον διὰ τὴν ἀνθρωπότητά.

Ἡ κατάπτωσις αὐτῆς ἐθεωρεῖτο μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τοσοῦτον ἐντελής, ὥστε ὁ Φαλλμεράϋερ ἐτόλμησε νὰ διισχυρισθῇ, ὅτι αἱ Ἀθηναί, ἀπὸ τοῦ ἑκτοῦ μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἦσαν ἀκατοίκητος ἐρημία. Ἡ γνώμη αὕτη καὶ ἡ γνωστὴ περὶ τοῦ παντελοῦς ἐκσλαβισμού τῆς Ἑλλάδος ὑπόθεσις ἐπιπόνως ἀνηρέθησαν ἢ περιεστάλησαν ἐντὸς ὁρίων οὐχὶ ἀκόμη ἐντελῶς ὠρισμένων.

Καὶ αἱ μὲν μαρτυρίαι τῆς παρατάσεως τοῦ βίου τῶν Ἀθηναίων κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους παρεδόθησαν ἡμῖν ἀσφαλέσταται· ἀλλὰ δύναται νὰ σημάνῃ τὴν ἱστορικὴν ἀσημότητα τῶν Ἀθηναίων ἐν αὐτῷ ἡ ἀλήθεια αὕτη, ὅτι ἐγένετο χρεῖα τοιούτων τεκμηρίων καὶ τῆς ἀνακρίσεως γεγονότων οὕτως ὀλιγοστών, ἵνα μόνον ἀποδειχθῇ, ὅτι ἡ λαμπροτάτη πόλις τῆς ἱστορικῆς γῆς ἐξηκολούθει ὑπάγονσα ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος;

Τὸ πρόβλημα, τὸ ὅποιον ὁ Φαλλμεράϋερ μετόλην καὶ λαμπρὸν πνεῦμα ἔρριψεν εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἔσχε τὰς εὐεργετικωτάτας συνεπεΐας. Ἐν ταῖς ἐμπαθέσι συζητήσεσι περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἀνεπτύχθησαν κυρίως εἰπεῖν τὰ σπέρματα ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ἥτις δὲν ἐγράφη μὲν ἀκόμη, ἀλλὰ κεῖται συγκεκαλυμμένη ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος. Ἀρκεῖ ὁμοίως νὰ προφέρωμεν ὀνόματα,

εἶς τὰ τοῦ Buchon, Finlay, Fallmerayer, Zinkeisen, Hopf, τοῦ Elissen, Tafel, Herzberg, Σουρμελῆ, Παπαρηγοπούλου, Σάββα καὶ Λάμπρου, ἵνα σημειώμεν τὰς προόδους, αἵτινες εἰς τὸν κλάδον τοῦτον ἐγένοντο ἀπὸ τοῦ Δουκαγγίου. Καὶ εἰς μὲν τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν προσήνεγκον μέχρι τοῦδε τὰς μεγίστας ὑπηρεσίας ὁ Buchon καὶ ὁ Κάρολος Hopf, ὁ μὲν πρῶτος ὡς πρὸς τὴν φραγγικὴν ἐποχὴν, ὁ δ' ἕτερος ὡς πρὸς ὅλον τὸν μεσαιῶνα ἐν τῷ θεμελιώδει αὐτοῦ ἔργῳ, τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ μεσαιῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Δυστυχῶς δὲν ἐξετέλεσεν ὁ Hopf τὸ σχέδιον τοῦ νὰ γράψῃ ἱστορίαν τοῦ φραγγικοῦ Δουκάτου, εἰ καὶ προελεῖνε τὴν ὁδὸν αὐτῆς διὰ τῆς μονογραφίας αὐτοῦ «Περὶ τῶν πηγῶν τῆς ἱστορίας τοῦ Δουκάτου τῶν Ἀθηνῶν», ἐκδοθείσης τὸ 1852.

Στερεῦει μὲν ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας τὸ ρεῦμα τῶν ἱστορικῶν εἰδήσεων περὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἥ ῥέει μόνον ὁπῶ φειδωλόν, ὅπως τὸ ὕδωρ τοῦ Ἰλισσοῦ ἐν τῇ στενῇ αὐτοῦ πετρώδει κοίτῃ. Ἀπὸ τοῦ Δεξίππου, τοῦ τελευταίου ἥρωος τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῶν Ἑρούλων, δὲν εὗρέθη οὔτε Ἀθηναῖος οὔτε Ἕλλην, ὅστις ἔκρινεν ἄξιον νὰ καταλείψῃ εἰς τοὺς ἐπιγόνους ἔστω καὶ μόνον τὰς ἐλαχίστας σημειώσεις περὶ τοῦ βίου τῆς πόλεως τοῦ Περικλέους. Παρόμοιον βαθὺ σκότος καίττει ἐπὶ τῶν ἀρχαίων αὐτῆς μνημείων. Ἀγνωστος εἶναι ἡμῖν ἡ τύχη τῶν ναῶν, τῶν θεάτρων, τῶν ἀναριθμήτων ἔργων ἀρχαίας τέχνης καὶ λαμπρότητος. Ὀλίγων μνημείων ἐξαιρουμένων ἡ μεσαιωνικὴ μεταμόρφωσις τῶν Ἀθηνῶν φαίνεται ἐν γένει ὡς φθορά. Ὁ Fea ἠδυνήθη νὰ συντάξῃ δοκίμιον ἱστορίας τῶν ἐρείπίων τῆς Ῥώμης, τοιοῦτό τι ὁμῶς ἐγχείρημα περὶ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι πρᾶγμα ἀδύνακτον. Ἐκκλησίαι, εὐγενεῖς καὶ δημόται ἐκόσμησαν τὴν ὄψιν τῆς Ῥώμης μετὰ χαρακτηρισ νέων μνημείων, τοιαῦτα ὁμῶς μόλις εἶναι φανερά ἐν Ἀθήναις. Ἡ ἐπιμελὴς συγγραφή τοῦ Αὐγούστου Mommsen «Athenae Christianae» διδάσκει πόσον ὀλίγας διχασκήσεις περὶ τῶν ἀρχαίων λειψάνων καὶ τῆς τύχης αὐτῶν παρέχει ὁ κατὰ λόγον αὐτόθι χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν.

Ἀλλὰ αὐτὸ αὐτὴ ἡ πραγματικὴ, ὅτι ἔλειψαν ἐν ταῖς μικραῖς Ἀθήναις καὶ ἐνεργητικαὶ συναρμεις, αἵτινες μετεμόρφωσαν τὴν μεγάλην Ῥώμην, συνηγερεῖ ὑπὲρ τοῦ ὅτι ἡ ἀρχαία μορφή τῆς πόλεως διατηρήθη ἀκόμη ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἐπισκοπῶς εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν ὁ χριστιανισμός, διότι οὐδ' ἀκούομεν πολλὰ περὶ φανατικῶν ἐκρήξεων τοῦ μίσους κατὰ τῶν ἐθνικῶν. Ἐκτός τινων κατεστροφῶν καλλιτεχνημάτων καὶ ἱερῶν, εἰς τὰ ὅποια, οἷον εἰς τὰ ἱερά τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἡ ἀρχαία πίστις ἐνέμενε μετ' ἰχυρογνωμοσύνης, φαίνεται ὅτι ἡ νικηφόρος θρησκεία κατέλαβεν εἰρηνικῶς τὰς Ἀθήνας. Ἡ ἀνάγκη τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ἐν ταῦθα τὰς ἀπείρους ἀξιώσεις ὅσας ἐν Ῥώμῃ, τῇ ἐστίᾳ τῆς Χριστιανωσύνης. Οἱ εἰς ἐκκλησίαις μετατραπέντες ἀρχαῖοι τῶν Ἀθηνῶν ναοί, καὶ δὴ

μεταξὺ τούτων οἱ λαμπρότεροι, δεικνύουσιν ἀκόμη σήμερον πόσον ἐφείσθησαν αὐτῶν κατὰ τὴν χριστιανικὴν αὐτῶν δισχυσήν. Ἐκτὸς τοῦ Πενθέου τοῦ Ἀγρίππα οὐδὲν τῶν μεγαλειτέρων ἐν Ῥώμῃ μνημείων μετεχειρίσθησαν οἱ Χριστιανοὶ μετὰ τοσαύτης φειδοῦς, ὅπως οἱ Ἀθηναῖοι τὰ Προπύλαια καὶ τοὺς ναοὺς τῆς Ἀκροπόλεως ἢ τὸ καλούμενον Θησεῖον. Δύναται τις πρὸς τούτοις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐφύλαξαν πλείονα χρόνον τὰ δημόσια ἔργα τῆς πόλεως τῶν μετὰ ζωηρότερης αἰσθήσεως περὶ τὸ καλὸν ἢ οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ἐκυτῶν· ὅθεν ἤδη κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα δ' εὐγενὴς αὐτοκράτωρ Μαγνικὸς καὶ βραδύτερον ὁ βασιλεὺς τῶν Γότθων Θεοδώριχος ἠναγκάσθησαν νὰ στρέψωσιν ἐναντίον τοῦ ἀπλήστου τῶν Ῥωμαίων βανδαλισμοῦ ὁ μὲν τοὺς νόμους του, ὁ δὲ τὸν κάλαμον τοῦ Κασσιόδωρου.

Καὶ κατέστρεψαν μὲν καὶ οἱ χριστιανοὶ Ἀθηναῖοι ἀνκμφισθητῆτως ἐθνικοὺς ἀνδριάντας καὶ πολλὰ περίφημα μαρμάρου ἔργα ἐρρίφθησαν, ὅπως ἐν Ῥώμῃ, εἰς τὴν ἀσβεστοποιὸν κάμινον. Ἀλλὰ καὶ οἱ προκίτωρες καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἐγένοντο αἵτιοι ἀρπηγῶν καλλιτεχνικῶν θησαυρῶν, γυμνῶσαντες τὰς ἀρχαίας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, ἵνα κοσμήσωσι τὴν μόνην ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου πόλιν. Ἡδὲ ὁ Κωνσταντῖνος ἐποίησεν ἀρχὴν τούτου. Ὁ περίφημος Ζεὺς τοῦ Φειδίου μετηνέχθη ἤδη περὶ τὸ 397 ἀπὸ τῆς Ὀλυμπίας εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ ἐπὶ Θεοδοσίου Β' ἐν τῶν ἀγαλμάτων τῆς Ἀθήνης τοῦ αὐτοῦ καλλιτέχνου ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος διέταξε πρὸς τούτοις ν' ἀπαγάγῃσιν ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ἀρεως τοὺς ἐλέφαντας, ἵνα στήσῃ τούτους παρὰ τὴν Χρυσὴν πύλην ἐν Βυζαντίῳ, ὁ δὲ Βέρρης αὐτοῦ, ὁ πατρίκιος Πρόκλος, ἤρπασε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τινὰ μονόλιθον στῦλον τὸν ὁποῖον ἕστησαν ἐκεῖ ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ. Περὶ δὲ τὸ τέλος ἤδη τοῦ τετάρτου αἰῶνος Βυζαντινός τις ἀνθύπατος ἐγύμνωσε τὰς Ἀθήνας ἀπὸ τῶν περιφήμων εἰκόνων τοῦ Πολυγνώτου ἐν τῇ Ποικίλῃ, τὰς ὁποίας ἀκόμη ὁ Ἱμέριος περὶ τὸ ἔτος 360 εἶχε θυμᾶσαι κατὰ χώραν. Ὅτε δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐτύλα τὰς πόλεις τοῦ βασιλείου τοῦ χάριν τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἐγυμνώθησαν τῆς πολυτίμου αὐτῶν ὕλης καὶ τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηναίων, ἢ δ' ἐπὶ τῇ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν τειχῶν τοῦ ἁγίου ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος αὐτεῖρξεν οὐχ ἥττον εἰς κατὰστροφὴν ἀρχαίων μνημείων.

Ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων οὐδεὶς αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ βασιλείου εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὰς Ἀθήνας, αἵτινες, εἰς τινὰ γωνίαν τῆς ἐλληνικῆς θαλάσσης κεκρυμμέναι, ἔκειντο ἔξω τῆς λεωφόρου τῆς ἱστορίας. Οἱ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Κωνσταντίνου καθήμενοι Καίσαρες ἔσαν ἀπαύστως ἐνηττολημένοι περὶ τὴν συγκέντρωσιν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὴν μεγάλην πρωτεύουσιν, ἥτις βαθμηδὸν ἐνετόπωσεν ἐπ' αὐτοῦ τὸν βυζαντικὸν χαρακτῆρα. Εἶχον πρὸς τούτοις τὴν φροντίδα ν' ἀποκρούωσιν ἀπὸ τοῦ Δουνά-

βεως καὶ τοῦ Βοσπόρου Σλάβους, Ἀδάρους καὶ Βουλγάρους, οὐνικοὺς καὶ τουρκανικοὺς λαοὺς· καὶ καθ' ἕν χρόνον ἡ βόρειος Ἑλλάς καὶ ἡ Πελοπόννησος κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Σλάβων, αἱ ἐπαρχίαι αὐταὶ ἦσαν σχεδὸν ἀπωλεσμένα μέλη, προσαρτῶμεν εἰς τὸ σῶμα τοῦ μεγάλου κράτους. Ἡ κυριαρχία τῶν αὐτοκρατόρων ἐκεῖ περιορίζετο εἰς τινὰς ὀχυρὰς παρχλικὰς πόλεις, ὁμοίως ὡς ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπου καὶ οἱ Λογγοβάρδοι δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι τοιαύτας.

Καὶ ἐν μὲν τῇ ἄρκτῳ ἡ σπουδαιότερα τῶν πόλεων ταύτων ἦτο ἡ πλουσία Θεσσαλονίκη, ἐν δὲ τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ αἱ ὀχυραὶ πόλεις Πάτραι, Κόρινθος, Μονεμβασίαι, Θήβαι, Ἀθῆναι καὶ Χαλκίς. Καὶ πόλεις μὲν οἷαι αἱ Θήβαι, ἡ Κόρινθος καὶ ἡ Χαλκίς διετέλουν ἀκόμη ἐπίσημοι ἔνεκα τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς μεταξουργίας, ὀλιγωτέραν ὁμῶς σημασίαν εἶχον αἱ Ἀθῆναι, τῶν ὁποίων οἱ λιμένες εἶχον περικυκλῆσαι. Πρὸς δὲ τοῦτοις ὁ στρατηγὸς τοῦ θέρμτος τῆς Ἑλλάδος εἶχε τὴν ἑδρὰν αὐτοῦ οὐχὶ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηναίων, ἀλλ' ἐν τῇ Καδμεΐᾳ τῶν Θηβῶν.

Ἀκριβῶς λοιπὸν τότε, ὅτε οἱ Σλάβοι εἶχον ἐξαπλωθῆ μέχρι τοῦ Ἀλφειοῦ, ἤξιώθησαν αἱ Ἀθῆναι τῆς ἐπισκέψεως αὐτοκράτορος. Κώνστας ὁ Β', πορευόμενος εἰς Ἰταλίαν πρὸς ἐξωσιν τῶν Λογγοβάρδων ἀπὸ τῆς Ἀπουλίας καὶ καθυπόταξιν τοῦ παπικοῦ κράτους, ἐνεφανίσθη ἐδῶ ἐν ἔτει 662. Ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ εἰς τὰς ἡρηλωμένας Ἀθήνας δὲν ἐξεγείρει τὴν φαντασίαν ἡμῶν ὀλιγώτερον ἢ ἡ βαρδυτέρα ἐπίσκεψις αὐτοῦ εἰς Ῥώμην.

Εἰ ὑπελείπετο τότε ἀκόμη ἐκ τῶν μνημείων καὶ τῶν καλλιτεχνημάτων, τὰ ὅποια ἀπηρτίθησεν ὁ Παυσανίας, καὶ εἶδον ἀκόμη μετ' αὐτὸν ὁ Ἰμέριος καὶ ὁ Συνέσιος; Ὅποίαν ὄψιν εἶχεν ἡ Ἀκρόπολις, ὅτε ἀνῆλθεν εἰς αὐτὴν Κώνστας ὁ Β', ἵνα προσευχηθῇ ἐν τῷ Παρθενῶνι, τῇ μητροπόλει τῶν Ἀθηναίων, τὴν νενομισμένην αὐτοῦ εὐχὴν, ὡς ἔπραξεν ὕστερον ἐν τῷ Ἀγίῳ Πέτρῳ τῆς Ῥώμης; Ἀλλ' οὐδὲν διηγοῦνται ἡμῖν οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ ἄλλο ἢ ἀπλῶς τὸ συμβῆναι τῆς εἰς Ἀθήνας παρουσίας τοῦ αὐτοκράτορος. Πλείονας λεπτομερείας γνωρίζομεν περὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ διατριβῆς αὐτοῦ, καὶ ταύτας ὀφείλομεν τῷ Ἀναστασίῳ καὶ Παύλῳ τῷ Διακόνῳ.

Ἐπειδὴ δὲ Κώνστας ὁ Β' ἄλλα τε ἀρχαῖα χρυσεὰ τεχνουργήματα καὶ αὐτὰς τὰς μεταλλίνας πλάκας τῆς ὁροφῆς τοῦ Πανθέου διέταξε νὰ ἐκκομίσωσι τῆς Ῥώμης καὶ νὰ φορτώσωσιν εἰς τὰ πλοῖά του, διὰ τοῦτο τολμῶμεν ν' ἀποδεχθῶμεν, ὅτι ἐξέσπλησε καὶ τὰς Ἀθήνας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦσαν βεβαίως πλουσιώτεραι εἰς καλλιτεχνικοὺς θησαυροὺς ἢ ἡ πολλάκις διαιρηθεῖσα Ῥώμη.

Ἐν τῷ συγγράμματί μου «Ἱστορία τῆς πόλεως Ῥώμης ἐν τῷ μεσαιῶνι» ἐξέφρασα τὴν ὑπόνοιαν, ὅτι ἡ παρουσία τοῦ αὐτοκράτορος ἐκείνου ἐν ἔτει 663 εἰς Ῥώμην, ὅποθεν δέκα ἔτη πρότερον εἶχε διχτάξει ν' ἀπαγάγωσιν εἰς Κιρκαίαν τὸν Πάπαν Μαρτίνον, καὶ τὴν ὁποίαν τῶρα μετε-

χειρίσθη με καταφρόνησιν ἄρπαγος, ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸν ἀρχαιότερον ἡμῖν γνωστὸν θρηνὸν ἐπὶ τῇ παρχμ.ῇ τῆς Ῥώμης. Τὸ ποίημα ἀρχεῖται διὰ τοῦ ἐξῆς διστίχου·

Nobilibus fuëras quondam constructa patronis,
Subdita nunc servis. Heu, male, Roma, ruis.

ἦτοι

Ἄλλοτε ὑπὸ γενῶν ἐπατρίδων ἀρχόντων ἰδρύθης·
τώρα εἰς δούλους ὑπείκεις. ὦ πῶς καταστρέφεται, Ῥώμη!

Ἐν σθεναροῖς στίχοις εἰκονίζει τὴν τύχην τῆς ἐρημωθείσης πρωτεύουσας τῆς οἰκουμένης, ἥτις πέπτωκε νῦν καὶ φέρη τὸν ζυγὸν τῆς ἀκμαζούσης νέας Ῥώμης, τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Οὐδεὶς ποιητῆς ἠγέρθη τότε ἐν Ἀθήναις, ἵνα ἀφιερῶσθαι ἐλεγείον εἰς τὰ ἐρείπια τῆς πατρίου πόλεως, καὶ μόλις πέντε αἰῶνας ὕστερον ἀκούομεν ἐκεῖ τὸν θρηνὸν κλασικῶς μεμορφωμένου Ἑλλήνου.

Ἡ ἐπίσκεψις Κωνσταντίνου τοῦ Β' εἶνε ἄλλως τὸ πρῶτον τῶν ἱστορικῶν συμβάντων τὸ ὁποῖον ἀναίρει τὸν μῦθον τοῦ Φαλλμεράιερ, ὅτι αἱ Ἀθηναὶ εἶχον παύσει ὑπάρχουσαι ὡς πόλις· ἀλλ' ἤδη ἐπὶ Ἰουστίνου τοῦ Β' αἱ Ἀθηναὶ ἐγένοντο ὀνομασταί, ὅτε ἡ αἵρεσις τῶν Τριθειτῶν εὗρεν ἐν αὐταῖς ὑποδοχὴν, ὡς ἐν Κορίνθῳ. Τοῦτο ἀναφέρει ἡ «ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία» Ἰωάννου τοῦ Ἐφέσου. Αἱ εἰδήσεις ἡμῶν περὶ τῶν Ἀθηνῶν περιορίζονται ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας μόνον εἰς σποραδικὰ γεγονότα.

Ἐπίσκοποι καὶ ἀρχιεπίσκοποι τῶν Ἀθηνῶν, πρῶτον μὲν ἐν ἔτει 680 Ἰωάννης ὁ μετασχὼν τῆς ἐν Ῥώμῃ συνόδου,¹ εἶτα δὲ ὁ Σάββας, ὁ Νικήτας, ὁ Ἀναστάσιος κατὰ τὸν ἑνατὸν αἰῶνα ἀπέδειξαν τὴν διάρκειαν τῆς πόλεως. Ὁ Le Quien συνέταξε τὸν ἐλλιπῆ τοῦτον ἐπισκοπικὸν πίνακα, συμπληρούμενον ὑπὸ χρονολογικῶν σημειώσεων, αἵτινες εὗρέθησαν ἐγκεχαραγμέναι ἐπὶ τῶν στύλων τοῦ Παρθενῶνος καὶ ἄλλων νεῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ αἵτινες παρκαθίδουσιν ἡμῖν νεκρολόγιον πολλῶν ἐπισκόπων, ἀρχιεπισκόπων καὶ μητροπολιτῶν τῆς πόλεως· ἀλλ' ἡ γνησιότης τῶν ἐπιγραφῶν τούτων δὲν εἶνε πάντοτε ἀναμφίβολος.

Ἐν τῷ ὀγδόῳ αἰῶνι καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐνάτου δύο Ἀθηναῖται περιβλήθησαν, ὅπως πρὸ αὐτῶν ἡ Εὐδοκία, τὸ αὐτοκρατορικὸν διάδημα, καθιστῶσαι πάλιν ὀνομαστὴν τὴν πάτριον πόλιν· ἡ διαδόχτος Βιρήνη, ἥτις συζευχθεῖσα ὑπὸ Κωνσταντίνου Ε' τῷ υἱῷ αὐτοῦ Λέοντι Δ' ἐγένετο ὕστερον αὐτοκράτειρα καὶ ἡ ταύτης ἀνεψιᾶ Θεοφανῶ, τὴν ὁποίαν Νικήφορος Α' ἐν ἔτει 897 ἐξέδωκε γυναῖκα τῷ υἱῷ καὶ διαδόχῳ αὐτοῦ Σταυρακίῳ· φαίνεται πρὸς τούτοις ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἐχρησίμευε, ὡς τόπος ἐξορίας εὐγενῶν Βυζαντινῶν.

1 Σ. Μ. Κατὰ τὴν δοθείσαν ἡμῖν σημείωσιν ὑπὸ τοῦ ὑφηγητοῦ κ. Σπυρ. Λάμπρου ὁ Ἰωάννης παρίστη εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον τοῦ 680 οὐχὶ δὲ εἰς τὴν ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συνεληθούσαν.

Αἱ σχέσεις τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἑλλάδα διετηροῦντο ἄλλως ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ζωνησί. Ἡ ἐν Σικελίᾳ καὶ μεσημβρινῇ Ἰταλίᾳ ἐξουσία τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος καὶ ἡ σχέσις τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν ἐλληνικὴν, καὶ τοὶ κατέστη μετὰ βραχὺν χρόνον ἐχθρική, διετήρουν εἰς συγκοινωνίαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη τοῦ ἀρχαίου ῥωμαϊκοῦ κράτους. Οὕτως ἤρχοντο πάντως πολλὰ εἰδήσεις καὶ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὴν Δύσιν, εἰ καὶ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς πόλεως δὲν ἐπέτρεπε νὰ γίνῃ αὕτη σταθμὸς τῶν διεθνῶν ἐκείνων σχέσεων.

Δύο Πάπαι εἶδον τὴν Ἀνατολὴν, Μαρτῖνος Α', ὅστις ἐν ἔτει 653 ἤχθη αἰχμάλωτος εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ὅστις ἐν ἔτει 710 κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἐπλευσεν ἐκεῖσε. Οὐδέτερος τούτων προσήγγισεν εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἀμφοτέροι διαβάντες τὸν πορθμὸν τῆς Μεσσηνίας καὶ παραπλεύσαντες τὰς ἐλληνικὰς ἀκτὰς ἔφθασαν διὰ Νάξου καὶ Κέω εἰς Βυζάντιον. Περὶ οὐδενὸς δὲ τῶν στρατηγῶν, μεγιστάνων καὶ ἀπεσταλμένων, οἵτινες ἐταξείδευον μετὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ Δύσεως, μανθάνομεν ὅτι παρεγένετο ἐν Ἀθήναις.

Μάτην ὡσαύτως ζητοῦμεν ἐν ταῖς ἀρχαιοτάταις πορείαις τῶν προσκυνητῶν τῆς Δύσεως νὰ εὕρωμεν τὰς Ἀθήνας ὡς σταθμὸν. Ἡ πρὸς τὴν Ἰερουσαλὴμ ὁδὸς εἶνε σημειωμένη ἤδη ἐν ἔτει 333 ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ Βορδιγκάλιου τινός. Ὁ προσκυνητὴς οὗτος ἀναχωρήσας ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Γαλατίας διήλθε διὰ τοῦ Μεδιολάνου καὶ τῆς Ἀκυληίας, διέβη τὰς Ἰουλιανὰς Ἀλπεῖς καὶ τὰς παραδουναβίους χώρας καὶ ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐκεῖθεν δὲ διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν Συρίαν. Ἐπέστρεψε δὲ διὰ Θράκης καὶ Θεσσαλονίκης καὶ ἐκεῖθεν, διαβὰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἰλλυρίαν, ἀφίκετο διὰ τῆς Ἡρακλείας εἰς τὸν λιμένα τοῦ Αὐλῶνος, ἐπὶ ᾧ ἐπεραιώθη εἰς Ὑδροῦντα.

Ἐν τῷ αὐτῷ τετάρτῳ αἰῶνι προσκυνηταὶ ἀπὸ τῆς Ἰταλίας ἀναγόμενοι ἐπλεον διὰ τοῦ Αἰγίου καὶ τῆς Κύπρου εἰς Συρίαν, ὡς Εὐσέβιος ὁ ἐκ Κρεμῶνος (περὶ τὸ 385) καὶ ἁγία Παύλα ἡ Ῥωμαία. Οἱ προσκυνηταὶ τῆς Δύσεως ἐτρέποντο τὴν ἀρχαίαν ἐμπορικὴν ὁδὸν τῶν Ῥωμαίων, εἴτε διὰ τῆς θαλάσσης εὐθὺς εἰς τὴν Συρίαν, εἴτε διὰ τῶν Ἀσικῶν χωρῶν εἰς τὸν Βόσπορον.

Οὔτε ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ τοῦ Γκλάτου ἐπισκόπου Ἀρκούλφ περὶ τὸ 700, οὔτε ἐν τῷ τοῦ Βιλιβάλδου, τοῦ ὕστερον ἐπισκόπου, μνημονεύονταί ποτε αἱ Ἀθήναι. Ὁ ἅγιος οὗτος ἀνὴρ ἐκπλεύσας τῶν Συρακουσῶν προσήγγισε μόνον εἰς τὴν Μονεμβασίαν ἐν Ἀργολίδι, καὶ ἐκεῖθεν ἐπλευσε διὰ Κῶ καὶ Σάμου εἰς Ἐφεσον. Καὶ Αἰουτπράνδος ὁ Κρεμωνεὺς δὲν εἶδε τὰς Ἀθήνας κατὰ τὸ περίφημον αὐτοῦ πρεσβευτικὸν ταξείδιον ἐν ἔτει 968, ἀλλ' ἐπλευσεν ἐξ Ὑδροῦντος εἰς Πάτρας καὶ Κέρκυραν, καὶ ἐπορεύθη εἰτα διὰ ξηρᾶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅθεν ἐπανῆλθε διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ.

Ἐνίοτε ὁμοίως μοναχοὶ προσκυνητικὸν οἶον εἰ ἀπεπληκνήθησαν εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν αὐτῶν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ βιογραφία τοῦ ἁγίου Λουκά, τοῦ θαυματουργοῦ τῆς φωκατικῆς μονῆς Στειρίου, τοῦ Αἰγινήτου, ὅστις ἀπέθανε τὴν 7 Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 946. Ὁ σύγχρονος αὐτοῦ βιογράφος διηγεῖται, ὅτι δύο μοναχοί, οἵτινες ἀφίχθησαν ἐκ Ῥώμης καὶ ἐβούλοντο νὰ πορευθῶσιν εἰς Ἱεροσόλυμα, κατέλυσαν εἰς τὸν οἶκον τῆς μητρὸς τοῦ Λουκά, ὅστις εἴτα συνώδευσεν αὐτοὺς κρυφίως. Οἱ μοναχοὶ ἐπορεύθησαν πρῶτον εἰς Ἀθήνας, ἐνθα προσηυχήθησαν «ἐν τῷ ἁγίῳ ναῷ τῆς θεομήτορος» τῷ ἐν τῷ Παρθενῶνι· μετὰ δὲ ταῦτα συνέστησαν τὸν νεαρὸν αὐτῶν ἑταῖρον ἡγουμένον τινὶ μοναστηρίου ἐν Ἀθήναις, ὅστις ἐδέχθη καὶ κατέταξεν αὐτὸν εἰς τοὺς μοναχοὺς.

Εἰς τὸν αὐτὸν αἰῶνα ἀνήκει ἡ μεγάλῃ χριστιανικῇ ἐνέργειᾳ τοῦ ἁγίου Νίκωνος, περιφανοῦς ἱεραποστόλου, ὅστις ἐδίδαξε πρῶτον μὲν ἐπὶ τῆς νήσου Κρήτης, εἴτα δ' ἐν Ἀττικῇ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ, ἰδίως μεταξὺ τῶν σλαβικῶν φυλῶν τῆς Ἀκωνίας, ὅπου καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Σπάρτῃ περὶ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου αἰῶνος. Ὁ βιογράφος αὐτοῦ, ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου ἁγίου Νίκωνος παρὰ τῇ Σπάρτῃ, ἔγραφε βεβαίως περὶ τὰ μέσαι τοῦ 10' αἰῶνος, καὶ διὰ τοῦτο δεικνύει ἐνίοτε ἐπιστημονικῶς ἀποκτηθεῖσαν γνῶσιν τῆς ἀρχαιότητος. Οὗτος διηγεῖται, ὅτι ὁ Νίκων, ἄρου μετέπεισε τοὺς Κρήτας ν' ἀπαρσθῶσι τὸν Χριστιανισμόν, ἔπλευσε πρῶτον εἰς Δαμασκόν, τὴν ἀρχαίαν Τροίζην, εἴτα δὲ διὰ τῆς ἐρήμου νήσου Σχλαμῆνος εἰς τὴν Ἀττικὴν, καὶ ἀνῆλθεν εἰς Ἀθήνας, «ὅπου ἵσταται ὁ περιώνυμος ναὸς τῆς θεομήτορος». Ἐνταῦθα κατέθελξε τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῶν διδασκῶν αὐτοῦ ὡς δι' ἄσματος σειρήνων. Ἐντεῦθεν ἐπεσκέφθη τὴν Εὐβοίαν, τὰς «ἐπὶ τὰ πύλους Καδμείας» Θήβας, τὴν πόλιν τοῦ Πέλοπος, τὴν Κόρινθον, τὸ Ἄργος, τὸ Ναύπλιον καὶ τέλος τὴν Σπάρτην, ὅπου ἐγκαθιδρύθη καὶ εὔρεν, ὅπερ ἀξιοσημείωτον, Ἀθηναῖον τινα Θεόπεμπτον ὡς ἐπίσκοπον. Ὁ Λακεδαιμόνιος βιογράφος εἶχε πλέον λησμονήσει τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Παρθενῶνος, ὅπου βεβαίως ὁ μέγας ἅγιος εἶχε συναγείρει τοὺς Ἀθηναίους πρὸς διδασκλήν, οὐδὲ ἀφιέρωσε μίαν καὶ λέξιν εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν λαμπρότητα τοῦ ἀρχαίου χριστιανικοῦ ναοῦ. Καὶ ὁμοίως δὲν ἐπηρεῖτο αἰσθήσεως περὶ τὸ ἐν τῇ τέχνῃ καλόν· διότι ἐξύμνησε τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ὁ Νίκων ἔκτισεν ἐν Σπάρτῃ καὶ διὰ ζωγραφιδῶν ἐκόσμησε τόσον ἀμέτρως, μέχρι τοῦ διασχυρισθῆναι, ὅτι ὁ πλοῦτος αὐτῆς εἰς μάρμαρον καὶ χρώματα ἀμιλλᾶται πρὸς πάντα τὰ ἔργα τοῦ Φειδίου, τοῦ Ζεύξιδος καὶ τοῦ Πολυγνώτου.

Οὐδεμίᾳ ἐκκλησίᾳ ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει, οὔτε αἱ βασιλικαὶ τῆς Ῥώμης, οὔτε ἡ ἁγία Σοφία, οὔτε βραδύτερον ὁ ἅγιος Μάρκος τῆς Βενετίας ἠδύναντο νὰ συγκριθῶσι πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν ναὸν τῆς Παναγίας, ὅστις εἶχε διασκευασθῇ ἐν τῷ σηκῷ τοῦ ἀρίστου

ἔργου πάσης ἀρχιτεκτονικῆς. Ἀλλ' εἰς τοὺς αἰῶνας ἐκείνους ἐζήτουν τὸ ἔξοχον ναοῦ τινος ἐν ἄλλῳ τινί, ἐν τῷ κόσμῳ τῶν ψηφοθετημάτων καὶ τῶν εἰκόνων, ἐν τοῖς ἁγίοις σκεύεσι καὶ τοῖς πολυτίμοις λειψάνοις. Ἐν τῷ ναῷ τοῦ Παρθενῶνος ἐθιχόμενον οἱ ἐπισκεπτόμενοι οὐχὶ τὴν ἔξοχον κατασκευὴν τῶν κιόνων, οἷτινες περιέβηλλον τὸ χριστιανικὸν τοῦτο ἱερόν, οὐδὲ τὰς μετόπας καὶ ζωοφόρους τοῦ Φειδίου. Ὅτι ἐκεῖ θεὸς ὄξιον ἐφάνετο ἦτο ἡ αἰωνία λυχνία. Ὁ πρῶτος ποιησάμενος μνείαν ταύτης ἦτο Ἰσλαχδός τις, Sāwulf ὀνόματι, ὅστις ἐπορεύετο εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐν ἔτει 1102 καὶ 1103. Οὗτος ἦλθεν ἐκ Βρενδηςίου διὰ Κερκύρας εἰς Πάτρος, Κόρινθον, Λιβιάδοστρον, Θήβας καὶ Εὔβοιαν. Ἐν τῷ Ὀδαιπορικῷ αὐτοῦ δὲν ἀναφέρει ὅτι μετέβη εἰς Ἀθήνας, ἀλλ' ἐκφράζεται οὕτως· «ἀφίχθημεν εἰς Νεγρεπόντε, ὅπου ἐμισθώσαμεν ἄλλο πλοῖον. Αἱ Ἀθηναῖ, ἐνθα ἐκήρυξεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἀπέχουσι τῆς Κορίνθου δύο ἡμερῶν ὁδόν. Ὁ ἅγιος Διονύσιος ἐγεννήθη καὶ ἐδίδαξεν ἐνταῦθα καὶ ἐγένετο ὕστερον Χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ ἁγίου Παύλου. Ἐδῶ ὑπάρχει ἐκκλησίαι τις τῆς Παρθένου Μαρίας μετὰ λυχνίας, ἐν ἣ καίει ἀστέρευτον ἑλαϊον».

Ὅτι ἡ ἀσβεστος αὕτη λυχνία ἔχαιρε φήμης καὶ ἐν τῇ Δύσει, μαρτυρεῖ συγγραφεὺς τις σύγχρονος τοῦ Sāwulf, ἴσως ἐκ Ῥαβέννης, ὅστις ἐγένετο γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Guido ὡς ἐρακιστῆς βερβάρου γραφῆς, τοῦ «Liber Guidonis». Ἐν ταύτῃ λέγει· «αἱ Ἀθηναῖ ἦσαν τὸ πάλαι ἡ μήτηρ τῶν φιλοσόφων καὶ ῥητόρων, ὅπου ὑπάρχει θεῖόν τι καὶ ἀσβεστον φῶς ἐν τῷ ναῷ ὅστις καλεῖται Προπύλαια (Propilia), καὶ ἐκτίσθη πρὸ χρόνων ἀπὸ τὸν βασιλέα Ἰάσωνα εἰς τὴν πάντοτε παρθένον θεομήτορα Μαρίαν, μετὰ ἑξιοθαύμαστον λαμπρότητα, ἀπὸ θυμιαστῶν λίθων, ὅπως φαίνεται».

Ἐνταῦθα ἐκδηλοῦται ἡδὴ αἰσθησίς τις περὶ τὸ ἀρχιτεκτονικὸν κάλλος τοῦ Παρθενῶνος· πρὸς τούτοις ζητεῖται ἡ ἀρχὴ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται εἰς τὸν μυθικὸν Ἀργοναύτην καὶ συγχέεται μετὰ τῶν Προπυλαίων.

Ἡ ἀσβεστος λυχνία ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Παρθενῶνος ἀντικατέστησεν ἄλλως ἐκείνην, ἣν οἱ ἀρχαῖοι ἀνέθηκον τῇ Πολιάδι Ἀθηνᾷ ἐπὶ τῆς αὐτῆς Ἀκροπόλεως, ἦτο δ' αὕτη ἐκ χρυσοῦ, ἐπίζηλον ἔργον τοῦ Κκλλισμάχου· τὸ ἐν αὐτῇ ἑλαϊον ἐζήκει πάντοτε δι' ὅλον ἐνιαυτόν. Ὁ Πανυσκηνίης περιέγραψε ταύτην. Πανταχοῦ ὅπου ἦτο δυνατόν ἀντικατεστάθη ἡ ἐθνικὴ λειτουργία ὑπὸ τῆς ταύτης ἀναλόγου χριστιανικῆς. Τὸ ἀστέρευτον ἑλαϊον τῆς χριστιανικῆς Παρθένου (κόρη ἀειπαρθένος) ἀναμνηστικῶς τὴν μυθώδη ἑλαίου πηγὴν ἐν τῷ ναῷ τῆς ἐκεῖθεν τοῦ Τιβέρτους Μαρίας (S. Maria in Trastevere) ἐν Ῥώμῃ. Δὲν διισχυρίζομαι ὅμως διὰ τούτου, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἱερεῖς τῶν Ἀθηναίων ἐπενόησαν τοιαύτην τινὰ πηγὴν ἑλαίου ἐν τῷ Παρθενῶνι, ὅπως τάχα ἀναπληρώσωσι τὴν ἐν τῷ Ἐρεχθεῖῳ ἀρχαίαν ἀλμυρὰν πηγὴν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἀλλ' οὐδαμοῦ λέγεται τι περὶ τούτου, οὐδὲ ἐν τοῖς ἔργοις

τοῦ Μιχαήλ Ἀκορινάτου, τοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν περὶ τὸ τέλος τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος, τὰ ἔποια πρῶτον ὑπὸ τοῦ Λάμπρου συλλεγόντα ἐξεδόθησαν πρὸ μικροῦ. Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἐπήνεσε τὸν ἐν Παρθενῶνι ναὸν καὶ πρὸς τῇ αἰωνίᾳ λυχνίᾳ ἰδίως ἐξῆρε χρυσὴν τινα περιστέραν. Οὗτος ἔγραψεν εἰς τὸν Βυζαντινὸν στρατηγὸν Στρυωνὸν τὰ ἑξῆς· «Πάντα γὰρ ἐν αὐτῷ μεγάλα καὶ οὐδὲν μικρὸν, ὡς ἐν τοῖς πάλοι, μυστήριον. Ἐπόπτευσαν φῶς ἱλαρὸν, φῶς ἄξυλον καὶ ἀνήλτον, ἐπόπτευσον ἐν σωματικῷ εἶδει πελειᾶδος χρυσῆς ἐνάργειαν πνεύματος· ὅπερ, τῆς ἱερᾶς ὑπερχιωρούμενον τρικπέζης, αὐτοῦ στρέφεται αὐτῷ στεφάνῳ χρυσῷ καὶ αὐτῷ προσκυνητῷ σταυρῷ διὰ κυκλοφορικῆς ἀεικινήτου καὶ μικροῦ φευγούσης τὴν αἰσθησὶν πτήσεως.»

Ἐκ τῆς ἀγίας λυχνίας εἴληπται βεβίως τὸ ἐπίθετον τῆς φωτοδόχου λυχνίας καὶ φωτοδότιδος, τὸ ὅποιον ὁ Ἀκορινάτος ἀπονέμει τῇ ἐν τῷ Παρθενῶνι ἀρχούσῃ Παρθένῳ. Τὸν δὲ ναὸν ὀνομάζει ατέμενος περιχλλῆς, εὐφεγγές, ἀνάκτορον τῆς φωτοδόχου παρθένου καὶ φωτοδότιδος χάριν, τὸ τοῦ λάμπαντος ἐξ αὐτῆς ἀληθινοῦ φωτός ἄγιον σκήνωμα.»

Συνείδησίς τις τοῦ πάλοι πνευματικοῦ μεγάλειου τῶν Ἀθηνῶν ἐξηκολούθει ζῶσα ἐν τῇ Δύσει καὶ ἰδίως ἐν Ῥώμῃ ἐνεκα τῆς σχέσεως τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τὴν παράδοσιν μάλιστα, καὶ τοῦτο ἀναμφισβήτως πρὸς δόξαν τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, κατέλαβον τὴν ἐπισκοπικὴν ἑδρὰν ἐν Ῥώμῃ δύο Ἀθηναῖοι, ὁ Ἀνέγκλητος, ὁ λεγόμενος τέταρτος, καὶ ὁ Ὑγίνος, ὁ ἕνατος διάδοχος τοῦ ἀγίου Πέτρου. Ἀμφότεροι σημειοῦνται ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν Παπῶν ἀπὸ ἔθνους Ἑλλήνες ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ ὁ τελευταῖος μάλιστα μετὰ τῆς προσθήκης αὐτοῦ φιλοσόφου.»

Κατὰ τὸν ἑβδόμον καὶ ὀγδοὺν αἰῶνα ὑπῆρξαν τῷ ὄντι Ἑλλήνες τινες ἐπίσκοποι Ῥώμης, ἐνῶ Ῥωμαῖοι πρεσβύτεροι διέτριβον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς ἀντιπρόσωποι. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα μάλιστα ἔζη ἐν Ῥώμῃ ἐν τῇ σχολῇ τῶν ξένων καὶ ἐν τισι μοναστηρίοις τοῦ ἔθνους τούτου. Ἡ ἑλληνικὴ ἀποικία προσεφώνει τὸν αὐτοκράτορα ἐν τῇ μητρικῇ αὐτῆς γλώσσῃ. Ὁ Λομβαρδὸς ποιητῆς, ὅστις μετὰ τὸ 916 καὶ 924 συνέταξεν ὕμνον εἰς τὸν αὐτοκράτορα Βερεγγάριον, διηγεῖται τοῦτο ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς στέψεως αὐτοῦ, καὶ πρὸς ταῦτοις ἀναμνησκεται τῶν Ἀθηνῶν ἐν τοῖς ἑξῆς βαρβάραις στίχοις·

Daedaleis Grajus sequitur laudare loquellis;

Stoicus hic noster cluibus quia pollet Athenis

Et sollers iter in Samia bene callet arena.

Καὶ ὁ Ἰωάννης Διάκονος, ὅστις ἔγραψεν ἐν τῷ ἑνάτῳ αἰῶνι τὸν βίον Γρηγορίου τοῦ μεγάλου, ἀνεμνήσθη τῶν Ἀθηνῶν. Εὔρεν ὡς τὸ μόνον φεκτὸν ἐν τῷ Πάπᾳ ἐκεῖνα τὴν ἀγνοίαν τῆς ἑλληνικῆς, ἥ δὲ σοφία τῶν Ἑλλήνων ὀνομάσθη ὑπ' αὐτοῦ *facundissima virgo Cecropia*.

Ἀπὸ Καρόλου τοῦ μεγάλου ἠγέρθη ἐν τῇ Δύσει ζωηρότεραι ἀνάμνησις τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης. Ἐπὶ τῶν Ὀθωῶν καὶ τοῦ Πάπα Σουλδέστρου βυζαντινοὶ τύποι καὶ αὐτὴ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα ἦσαν προσηλωμένα ἐξωτερικῶς εἰς τὴν γερμανορωμαϊκὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλήν. Καὶ κατεβίβασαν μὲν ἡ Κωνσταντινούπολις καὶ Θεσσαλονίκη εἰς παντελῆ σχεδὸν λήθην τὰς ἡρηνωμένας Ἀθήνας, ἡ Δύσις ὅμως ἀνεμιμνήσκετο πάντα τε τῆς ἐνδόξου μητρὸς τῆς σοφίας. Ἦδη ἐν τῇ παρὰδόσει τοῦ ἁγίου Gislehnus, ὅστις ὡς ἱεραπόστολος ἐκτίσσε περὶ τὸ 640 μοναστήριον ἐν Hennegau, ἀναφέρεται, ὅτι αὐτὸς ἂν ἐν Ἀττικῇ γεννηθεὶς εὐγενῆς Ἕλληνα ἐσπούδασε φιλοσοφίαν ἐν Ἀθήναις, «τῇ εὐγενεστάτῃ πόλει τῆς Ἑλλάδος, ἥτις προσέφερε τὰ ἀνθρῶπι τῆς ῥητορικῆς εἰς τοὺς λαοὺς πατρῶν τῶν γλωσσῶν». Αἱ ἀθηναϊκαὶ σπουδαὶ τοῦ Gislehnus εἰσὶ βεβηκώς μυθώδεις· διότι ἐπίσης ἠθέλε τις μοχθήσαι ἢ ἀνκαλύψῃ φιλοσοφικὰς σχολὰς καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Ῥώμῃ μετὰ τὸν Ἰουστινιανόν. Ἐν δὲ τῷ μύθῳ περὶ τῆς Παπίσσης Ἰωάννας, ὅστις συμπίπτει κατὰ τὸ ἔτος 855, ἀναφέρεται, ὅτι ἡ λογιώτατη αὕτη δέσποινα ἐσπούδασεν ἐν τῇ σχολῇ τῶν Ἀθηναίων. Ἡ παρὰδοξις αὕτη παρὰδοσις ἐσημειώθη μὲν μόλις κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα, πολὺ ὅμως πρότερον εἶχεν ἀνανεωθῇ καὶ στερεωθῇ ἡ παλαιὰ δόξα τῆς Δύσεως περὶ τῶν Ἀθηναίων. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος μοναχὸς τις τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἐμμερκνοῦ ἐν Ῥεγενσβούργῳ ὑπερησπίσθη τὴν ὑπὸ τῶν Βενεδικτίνων τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἀμφισβητηθεῖσαν γνώμην, ὅτι τὰ ὅσα Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, τὸν ὁποῖον ἐσφαλμένως ἀπεφάναντο ἀπόστολον τῆς Γαλατίας, μεταφέρθησαν ἐκεῖθεν εἰς Ῥεγενσβούργην, καὶ ἐν τινι ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἡγούμενον Ῥεγινβάρδον ἀπευθύνει ἀποστροφὴν εἰς τὰς Ἀθήνας, «τὴν τροφὸν τῆς ῥητορικῆς, τὴν μητέρα τῆς φιλοσοφίας, τὴν ὁποίαν ὁ θεόσοφος Διονύσιος ἐδόξασε».

Αἰὶν ἀξιοσημεῖωτον εἶναι τὸ «Speculum rerum» Γοδοφρείδου τοῦ ἐκ Βιτέρβου, ποιηταῦ κλασικῶς ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ μεμορφωμένου καὶ συγγενοῦς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Χοενστάουφεν. Ἐν τῷ «Κατόπτρῳ τοῦ κόσμου» τούτῳ, τῇ ἐν στίχοις συνταχθείσῃ γενεαλογίᾳ πάντων τῶν βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων, ἰσχυρίζεται ὁ Γοδοφρείδης, ὅτι Ῥωμαῖοι καὶ Γερμανοὶ εἰσὶ μόνον διάφοροι κλάδοι τῶν Τρώων, ἀλλ' οὗτοι πάλιν κατὰγονται ἐξ αὐτοῦ τοῦ Διὸς, τοῦ πρώτου βασιλέως τῶν Ἀθηναίων. Ὁ δὲ Ζεὺς ἐγεννήθη ὡς βασιλόπαις ἐν Ἀθήναις· πρὸ αὐτοῦ ἐδέχθησαν οἱ φιλόσοφοι τὰ δόγματά των, ἐξ αὐτοῦ πηγάζει πᾶσα ἐπιστήμη τῆς τρικύου καὶ τετρακύου. Ὑπ' αὐτοῦ ἐκτίσθη ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Ἀθηνᾶς, οἶονεὶ πόλις τῆς σοφίας. Νιόβη, ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Διὸς, ἤρξε τῶν Ἀθηναίων καὶ συνέταξε τὰ ἀρχαιότατα νομικὰ βιβλία. Ἦρα, ἡ δευτέρα αὐτοῦ σύζυγος, ἐγέννησε τὸν Διανκόν, ἐξ οὗ ἐγεγόναντο οἱ Διανκοὶ ἢ Ἕλληνες. Τὸ γρηπτόν δίκαιον ἤχθη ἐξ Ἀθηναίων εἰς Ῥώμην,

καὶ ἐν συντόμῳ πᾶσα τέχνη καὶ ἐπιστήμη ἀνακτέα ἐστὶ τῷ Διί, τῷ πρώτῳ βασιλεῖ τῶν Ἀθηναίων.

Εἶναι ἀμφίβολον, ἂν ἤδη οἰοσδῇποτε λόγιος τῆς Ἑσπερίας ἐγίνωσκεν ἀμέσως ἐκ τοῦ Θουκυδίδου τὸ εἰς Ἀθήνας ἐγκώμιον τοῦ Περικλέους, ἐνῶ δὲ μέγας οὗτος πολιτικὸς ἀνὴρ ὠνόμασε τὴν γενέτειράν πόλιν Σχολεῖον τῆς Ἑλλάδος. Ὁ χριστιανικὸς ὅμως κόσμος, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Κικέρωνος, ὡς καὶ ἄλλων ἀρχαίων Ῥωμαίων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων, ἐγίνωσκεν ὅτι αἱ Ἀθῆναι ὑπῆρξαν μήτηρ τῶν ῥητόρων καὶ φιλοσόφων. Τὸ ἐγκώμιον δὲ τοῦτο γίνεται στερεότυπον κατὰ τὸν δωδέκατον καὶ δέκατον τρίτον αἰῶνα. Τοῦτο ἀκούομεν καὶ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ μεγάλου Ἰννοκεντίου Γ'.

Γουλιέλμος δὲ ἐκ Malmesbury, ὅστις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀγγλῶν ἐπισκόπων ἀνέγραψε τὰ θαυμάσια τῆς Ῥώμης, ἐθεώρησεν ὡς μέγιστον ἔπαινον τοῦ λογίου ἐπισκόπου Ralf τοῦ ἐκ Rochester, εἰπὼν περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐξήντηλυσεν ἐν ἐαυτῷ τὰς Ἀθήνας ὅλας. Ἐφερον τότε εἰς μέσον τὴν γνώμην, ὅτι ἡ σπουδὴ τῶν ἐπιστημῶν ἔχει ὡς τὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ κόσμου μοναρχίας καὶ ἐκείνη ἐξελαμβάνετο ὡς ἐνότης ἡ μοναρχία τῆς μορφώσεως, ἥτις μεταβαίνει ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος. Ὁ Alberich de Trois-Fontaines ἐκ Καμπανίας ἐν τῷ χρονικῷ αὐτοῦ, ἀνερχομένῳ μέχρι τοῦ ἔτους 1241, ἰσχυρίζετο τὸ ἐξῆς· ὡς ἡ μοναρχία τοῦ κόσμου κατήντησε διὰ διαφόρων κρατῶν ἀπὸ τῶν Ἀσσυρίων εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς Φράγγους, τουτέστι τοὺς Γερμανοὺς, οὕτως ἡ φιλοσοφία ἡ σοφία ἀπὸ τῶν Χαλδαίων ἦλθε διὰ διαφόρων λαῶν εἰς τοὺς Γαλάτας, τουτέστι τοὺς δυτικούς Φράγγους, διὰ τοῦ ἐξῆς τρόπου. Ὁ Ἀβραάμ ἦλθεν ἐκ Χαλδαίας καὶ ἐσπούδασε πρῶτον ἐν Αἰγύπτῳ τὴν ἀστρολογίαν καὶ ἀριθμητικὴν· ἀπὸ δὲ τῆς Αἰγύπτου μετέβη ἡ σοφία εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν φιλοσόφων· ἐντεῦθεν διεδόθη αὕτη εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐπὶ τῶν Σκηπίωνων, ὅτε κατεῖχον ταύτην ὁ Κάτων καὶ ὁ Κικέρων, καὶ ἐπὶ τῶν Καισάρων, ὅτε αὕτη ὑπῆρχε κτῆμα τῶν ποιητῶν Βιργιλίου, Ὀράτιου, Ὀβιδίου, Σενέκα καὶ Λουκκνοῦ. Ἐκ δὲ Ῥώμης ἦλθεν αὕτη εἰς Ἰσπανίαν καὶ νεωστὶ εἰς Γαλλίαν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν περιφήμων ἀνδρῶν Βερεγγαρίου, Λανφράγγου καὶ Ἀνσέλμου.

Κατὰ τὸν Βικέντιον τοῦ Beauvais ἐκόμισε τὴν ἐπιστήμην ἐκ Ῥώμης εἰς Παρισίους δὲ Ἀλκουίνος, ἀροῦ παρέλαβον αὐτὴν παρὰ τῶν Ἑλλήνων οἱ Ῥωμαῖοι. Οὕτω λέγει καὶ τὸ «Chronicon Tiliense» ἐν τῷ ἔτει 830· «ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐπιστήμη, ἥτις πρότερον ὑπῆρξεν ἐν Ἀθήναις, μετεφέρθη εἰς Παρισίους». Ἐν τινι δράματι τῆς Γεννήσεως τοῦ Κυρίου, ὅπερ ἐτυπώθη εἰς τὰ «Carmina Burana» τῆς στουτγαρτείας ἐκδόσεως, παρέρχεται ἐπὶ τὴν σκηνὴν ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου μετὰ τῶν ἀκολούθων του, οἵτινες ὕμνοῦσι τὴν φιλοσοφίαν διὰ στίχων, λεγόντων ὅτι αἱ πολύμορφοι αὐτῆς αἱρέσεις

ἐξ Ἀθηνῶν δρμώμεναι ἐπότισαν σύμπασαν τὴν Ἑλλάδα τῇ πηγῇ τῆς σοφίας, ἣτις ἔπειτα ἔρρευσεν εἰς τὴν Ἑσπερίαν· ἔτι δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου ἑκτοῦ αἰῶνος ὁ Μαρτῖνος Κρούσιος ἐν Τυβίγγῃ ἐξεφράσθη ὁμοίως ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «Germanograecia» περὶ τῆς πορείας τῆς ἐπιστήμης ἐξ Αἰγύπτου εἰς Περσίαν καὶ Χαλδαίαν, εἶτα δ' εἰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἑσπερίαν.

Καὶ παρὰ τοῖς Ἀραβῶν αὐτοῖς ἐπέζη ἡ αὐτὴ περὶ τῶν Ἀθηνῶν φήμη. Ἰσταχρῆς ὁ περὶ τὰ μέσθ τοῦ δεκάτου αἰῶνος συγγραφεὺς γεωγραφικὸν τι ἔργον μνημονεύει ἐν αὐτῷ τῶν Ἀθηνῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς περιοχῆς τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἣτις βρέχει κατ' αὐτὸν τὴν Γαλικίαν, Φραγγίαν καὶ Ῥώμην, ἥ τῆς ὁποίας αἱ ἀκταὶ ἐκτείνονται ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρις Ἀθηνῶν καὶ Ῥώμης. Λέγει ὅτι ἡ Ῥώμη καὶ αἱ Ἀθήναι εἰσὶν αἱ ἐστίαι τῶν Ῥώμ, ἥτοι τῶν Ἰταλῶν καὶ Βυζαντινῶν, καὶ ὅτι αἱ ἰδίως Ἀθῆναι ὑπῆρξαν ἡ ἑδρα τῆς σοφίας τῆς Junān τούτεστι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἐνθα οὗτοι διέσωσαν τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτῶν. Ὁ περιώνυμος Ἰταλὸς φίλος μου Μιχαήλ Ἀμάρις, εἰς ὃν ἐφαίλω τούτας καὶ ἄλλας ἀνακοινώσεις, μ' ἐξεβρίωσεν, ὅτι ἐκτὸς τοῦ Ἑδριστῆ κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα, ὁ Ἰσταχρῆς εἶναι σχεδὸν ὁ μόνος Ἀραβὺ γεωγράφος, ὅστις ποιεῖται μνείαν τῶν Ἀθηνῶν, ἅτε δὴ χωρίου τινὸς παρὰ τῷ Ibn-Haukal μεταφέροντος ἀπλῶς τὰς λέξεις ἐκείνας τοῦ Ἰσταχρῆ. Αὗται εὐρίσκονται καὶ παρὰ τῷ Ἀβουλφρέδῳ γράψαντι κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος· οὗτος ἀναφέρεται εἰς τὸν Ibn-Haukal καὶ ὀνομάζει τὰς Ἀθήνας Itschanijah, ἥτοι πόλιν τῶν Ἑλλήνων σοφῶν.

Καὶ ἐν ταῖς φιλοσοφικοῖς δὲ συγγράμμασι τῶν Ἀράβων ἐπικινεῖται ὁμοίως αἱ Ἀθήναι, ὡς ἐν τῷ «Fihrist» τοῦ Mohammed-Ibn-Ishāg, ἐπιτομᾶς τοῦ ὁποίου ὁ Αὐγουστος Μύλλερ ἀνέφερεν ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ αἱ Ἑλληνες φιλόσοφοι ἐν τῇ ἀρχαίᾳ παρχδόσει. Ἀπὸ τῶν Ἀράβων ὁμοῦς μετεδόθη ἡ φήμη τῶν Ἀθηνῶν καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους Τούρκους χρονγράφους Σεαδεάδιν καὶ Χατζῆ-Κέλφαν.

Κατὰ τὸν ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον αἰῶνα ἦτο ἡ φαντασία τῆς Αὐτέως δι' ἱστορικῶν ἀναφορῶν ζωηρῶς περὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀνατολήν ἐνησχλημένη. Ἐννοῶ τὰς εἰς Ἱεροσόλυμα προσκυνήσεως χάριν γενομένας πορείας, τὰς στυροφορίας, τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας καὶ τῶν Βικινγέρων καὶ Βαράγγων ἐν τῇ βυζαντινῇ ὑπηρεσίᾳ. Τότε ἀνακύπτει ἔσθ' ὅπου καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸ φῶς τῆς ἱστορίας.

Ἀφ' οὗ ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος κατέστρεψε τὸ κράτος τοῦ Σαμουήλ, τοῦ βυτιλέως τοῦ πολεμικοῦ τούτου ἔθνους, καὶ ἐπορεύθη ἐν ἔτει 1019 εἰς τὰς ἀρχαίας ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας, τὰς ὁποίας οὐδεὶς αὐτοκράτωρ πλέον ἐπάτητε μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον Β', ἐν θριάμβῳ ἀνῆλθε τὴν Ἀκρόπολιν, ἐώρτασεν ἐν τῷ Παρθε-

νώνι τὰ εὐχαριστήρια καὶ νικητήρια καὶ ἀνέθηκε πλούσια ἀναθήματα.

Ἀλλ' ὅτε μετὰ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη στασιάζοντες οἱ Βούλγαροι ἠπείλουν ἐκ νέου τὴν Ἑλλάδα καὶ στρατιὰ τοῦ λαοῦ τούτου ὑπὸ τὸν Ἀνθίμου εἰσῆλθεν εἰς Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν, φαίνονται αἱ Ἀθηναί, ὅπως τοῦλάχιστον κοινῶς πιστεύεται, ἐν ἀμφιβολίᾳ θέσει, ἥτοι στασιάζουσαι κατὰ τῆς βυζαντινῆς κυβερνήσεως, ἥτις διὰ ἐκρέων φόρων ὤθει εἰς ἀπελπισίαν τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος. Δυσχυρίσθησαν, ὅτι ἐν ἔτει 1040 ὁ Πειραιεὺς ἠλώθη πάλιν ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Νορμανδῶν Ἀρχλδου, αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἥρωος, ὅστις μεταξὺ τοῦ 1033 καὶ 1043 ἡγεῖτο τῶν τῶν Ἑλλήνων αὐτοκράτορα ὑπηρετούντων Βαράγγων μισθοφόρων, καὶ εἴτα ἐπιτρέψας εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Νορβηγίας ἐν ἔτει 1047. Ἀλλ' ὁ ισχυρισμὸς οὗτος δὲν στηρίζεται εἰς τοὺς λόγους οὐδενὸς ἱστοριογράφου, ἀλλὰ μόνον εἰς τινὰ περίφημον γενομένην ρουνικὴν ἐπιγραφὴν. Τὰ γράμματα ταῦτα ἀνεκαλύφθησαν ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου λέοντος τοῦ Πειραιῶς, τὸν ὅποιον ὁ Μοροζίνης ἀπήγαγεν ὡς τρόπαιον εἰς Βενετίαν ἐν ἔτει 1688, ὅπου ἔτι καὶ νῦν εὐρίσκεται πρὸ τῆς ὀπλοθήκης, πλητίον δύο ἄλλων λέοντων τοὺς ὁποίους αἱ Ἑνετοὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἤρπασαν ἐξ Ἀθηνῶν. Ὁ καθήμενος ἐκεῖνος λέων, ὅστις ὑπῆρχεν ἰδρυμένος ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τοῦ λιμένος Πειραιῶς, εἶχε δώσει αὐτῷ τὸ ὄνομα Porto-Leone, τὸ ὅποιον ἀναγινώσκεται ἤδη ἐν ἔτει 1318 ἐπὶ τῶν θαλασσίων πινακίων τοῦ Γενουαίου Πέτρου Βισκόντη.

Ἐπειράθησαν νὰ διασαφήσωσι τὴν ρουνικὴν τούτην ἐπιγραφὴν καὶ πολὺ τολμηρῶς ἀνέγνωσαν ἐν αὐτῇ, ὅτι Ἀρχλδος ὁ Μακρὸς ἐκέλευσε τὸν Ἀσμουῶνδαν νὰ ἐγκαλέσῃ τὰ γράμματα ἐπὶ τοῦ λέοντος, καὶ ὅτι ἄγων πολλοὺς ἄλλους Νορμανδοὺς ἐκυρίευσεν τὸν Πειραιᾶ καὶ ἐτιμώρησε τὸν στασιαστικὸν ἐλληνικὸν λαόν. Οὕτως ἀναγινώσκει ὁ Rafn ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Runeskrift i Piræus, Inscription Runique du Pirée» (Κοπεγχάγη 1856.)

Ἀλλ' ὁ ὄντως δεινὸς περὶ τὴν ρουνολογίαν Sophus Bugge ἐν Χριστιανίᾳ διέγνω ἐν ἔτει 1875, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις ἐκείνη ἦτο παίγνιον τῆς φαντασίας. Τοῦτο μόνον διατείνεται ὡς βέβαιον, ὅτι τὰ ἐπὶ τοῦ λέοντος ψηφία εἶναι ὄντως ρουνικά, ἀλλὰ τοσοῦτον ἐφθαρμένα, ὥστε μόλις μίαν μόνην λέξις ἀναγινώσκεται βεβαίως. Ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται προσηρμόσθησαν ἐπὶ τῶν πάνυ τεχνηέντως ἐν εἴδει ὄφως περιπεπλεγμένων ταινιῶν, νομίζει ὁ εἰρημένος ρουναδίφης ὅτι δύναται νὰ συμπεράνῃ, ὅτι αὗται ἀνεχράχθησαν περὶ τὰ μέσα τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος ὑπὸ Σουηδοῦ ἀνδρὸς ἐξ Οὐπλανδίας, ὅστις ρουνογράφος ἀνῆκε πιθανῶς εἰς τοὺς ἐν τῇ βυζαντινῇ ὑπηρεσίᾳ Βαράγγους.

Οὕτω καταπίπτουσι πάντες οἱ ἐκ τῆς ρουνικῆς ταύτης ἐρμηνείας συμπερασμοί. Οὔτε ἡ βυζαντινὴ ἱστοριογραφία, οὔτε ὁ μῦθος τοῦ Ἀρχλδου

γινώσκουσι τι περὶ τῆς εἰς Πειρικᾶ ἐμφανίσεως τοῦ ἡρωικοῦ τούτου υἱοῦ τοῦ Σιγούρδ καὶ ἀδελφοῦ Ὀλάφ τοῦ ἐρίου. Ἡ παράδοσις διηγεῖται μόνον τὰς τύχας αὐτοῦ ἐν Μυκλεγκάρδῃ ἢ Κωνσταντινουπόλει, ὅπου ὁ Ἀράλδος ἐπὶ Ζωῆς τῆς αὐτοκράτειρας καὶ τοῦ συζύγου αὐτῆς Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου ὑπηρετεῖ ὡς ἀρχηγὸς τῶν Βαράγγων καὶ διέπλευσε τὰς ἐλληνικὰς θαλάσσας.

Οὐχ ἦττον σφαλερόν ἐστι, ὅτι ὁ Κάρολος Ηορτ ἐκ τοῦ Raso ταχμαίρεται καὶ πρὸς τὸν περὶ Ἀράλδου μῦθον συνδέει, ὅτι καὶ αὐτῶν τῶν Ἀθηναίων τὸ πεσὸν μεγαλεῖον, ὡς αὐτὸς ἐκφράζεται, εὔρεν ἀντήχησιν ἐν ταῖς εἰσημασίαι τῆς Ἀρκτου», καὶ ὅτι ἐλλάλησαν ἐν Ἰσλανδίᾳ περὶ τῆς εορμῆς πόλεως τῶν Ἀθηναίων, τῆς μητρὸς πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, τῆς τροφῆς πάντων τῶν φιλοσόφων καὶ τῆς λαμπροτάτης, εὐκλεσεστάτης πόλεως τῆς Ἑλλάδος». Ὁ ἄγκριτος γνώστης τῆς ἀρχαίας φιλολογίας τοῦ Βορρᾶ Konrad von Mauger ἐν Μονάχῳ μοι διεσάφησε καὶ τὰ τῆς βουνικῆς ἐκείνης ἐπιγοργῆς καὶ τὸ ἄλλο τοῦτο ζήτημα, τὴν δὲ ἀνακοίνωσιν αὐτοῦ ἐπεκύρωσέ μοι παντάπασιν ὁ Bugge διὰ τοῦ Νορβηγικοῦ φίλου μου Μαριβᾶ ἐν Χριστιανίᾳ. Ὁ Mauger μοι ὑπέδειξεν, ὅτι αἱ Ἀθηναὶ ὀνομάζονται ἐνίοτε ἐν ταῖς ἀρχαίαις παρχδόσεσι τοῦ Βορρᾶ. Οὕτως ἐν τῷ μύθῳ τοῦ Διονυσίου γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ ἀποστόλου Παύλου εἰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηναίων (Athenis, Athenisborg), ἐν τῷ μύθῳ τῆς Μάρθας καὶ Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς περὶ τῆς ἐπισκέψεως τῆς Μάρθας αὐτόσε· ἐν δὲ τῇ Vita Patrum ἱστορεῖται περὶ τινος νεανίου, ὅστις ἐστάλη εἰς τὴν σχολὴν τῶν Ἀθηναίων· ἀλλὰ τὸ εἰς τὴν διήγησιν ταύτην προστεθειμένον λατινικὸν κείμενον ἀπαδεικνύει, ὅτι ὁ μῦθος ἐστὶ μετέφρασις, καὶ τὸ αὐτὸ πρέπει νὰ ἰσχύῃ περὶ πάσης ἄλλης παρχδόσεως. Ἐν τῇ νεωτέρᾳ Edda, λόγου συμπίπτοντος περὶ τῆς Γραμμικτικῆς τοῦ Δονάτου, παρχτηρεῖται, ὅτι ἡ ῥητορικὴ, τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι σοφοὶ ἐδιδάχθησαν ἐν Ἀθήναις καὶ εἶτα μετέφρασαν εἰς τὴν λατινικὴν, ἡ αὐτὴ ἐστὶ τῇ ποιητικῇ, ἣν ὁ Ὀδὴν ἔφερεν ἐξ Ἀσίας εἰς τὴν Ἀρχτον.

Κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα Ἴταλοι ἔμποροι ἔσχον εὐκαιρίαν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὰς Ἀθήνας, διότι τὸ ἐν Ἀνατολῇ ἐμπόριον τῶν θαλασσοκρατουσῶν δημοκρατιῶν ἐλάμβανε μείζονας διαστάσεις. Οἱ Βενετοὶ ἐγένοντο ἀντίπαλοι τῆς Ἀμάλφιος καὶ τοῦ Σαλέρνου, καὶ τούτοις πάλιν ἡμιλλῶντο μετ' ὀλίγον Πισάται καὶ Γενουήνσιοι. Πρώτην φορὰν ἐγένετο πρὸς τούτοις μνηεὶα τῶν Ἀθηναίων ὡς ἐμπορικοῦ λιμένος ἐν τῷ χρυσοδούλλῳ, τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς τὸν Μάιον τοῦ 1082 ἐξέδωκε τοῖς Βενετοῖς. Ἐξηγόραξε καὶ ἀντήμειβεν οὕτω τὰς κατὰ τὴν συνθήκην ὑπηρεσίας, ὥς προσέφερεν αὐτῷ ἡ αὐξουσά δημοκρατία ἐν τῷ ἡπειρωτικῷ πολέμῳ πρὸς τὸν Ῥοβέρτον Γουισκάρδον καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βοεμοῦνδον. Διὰ τοῦ ἐγγράφου τούτου ἐπετρέπετο τοῖς Βενετοῖς πρὸς τὸ μετέρχεσθαι μετ'

ἀπελείας τὸ ἐμπόριον αὐτῶν ὅχι μόνον ἄλλοι τινὲς λιμένες τοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι ῥητῶς αἱ Ἀθήναι καὶ Θηβαί. Εἰς ἐκείνον τὸν χρόνον ἀνάγεται λοιπὸν ἡ πρώτη ἱστορικῶς πιστευμένη σχέση τῶν Βενετῶν πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐκείνων οἵτινες ἐμελλον μετὰ αἰῶνας νὰ κατκστρέψωσι τὴν Περθενῶνα ὑπὸ τὸν Μοροζίνην. Δυστυχῶς οὐδεμίαν εἶδον περὶ τῶν Ἀθηναίων οὔτε ἐξ ἐκείνων οὔτε ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα χρόνων ὁρῶμεν εἰς τοὺς Βενετούς ἐμπόρους.

Οὐχὶ πολὺ δ' ὕστερον ἤρχισεν ἡ μεγάλη κίνησις τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τὰς σταυροφορίας, τῶν ὁποίων τὰς συνεπείας ὑπέστη μὲν ἡ ἑλληνικὴ Ἀσία μετὰ τῶν νήσων αὐτῆς, ἀλλὰ μόλις που ἡσθάνθη ἡ ἰδίως Ἑλλάς.

Τριπλῇ ἦτο ἡ ὁδὸς τῶν Σταυροφόρων πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἡ ἀρχαία ῥωμαϊκὴ ὁδὸς διὰ τῶν παρχαδυναβίων χωρῶν καὶ ἡ διπλὴ κατὰ θάλασσαν, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἀπουλίας διὰ Κερκύρας εἰς τὴν Ἀνατολὴν, ὅθεν ἐτρέποντο τὴν διὰ τῆς Θεσσαλίας ἄγουσαν, εἴτε ἀπὸ τῆς Μεσσήνης διὰ τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν Συρίαν.

Καὶ ὁ μὲν Γοδοφρεῖδος ὁ ἐκ Βουελλῶνος ἐπορεύθη διὰ τῆς Οὐγγαρίας, ὁ δὲ Βοεμούνδος πλεύσας πρὸς τὰς ἰλλυρικὰς ἀκτὰς καὶ τὴν κατὰ γῆν τρεπόμενος ἐχώρησε διὰ Σερρῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἡ δευτέρα δὲ σταυροφορία ὑπὸ Κορράδον Γ' καὶ Λουδοβίκον Ζ' ἐν ἔτει 1147 ἐκινήθη διὰ τῶν χωρῶν τοῦ Δουναβίου. Κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἀπὸ τοῦ 1189 ὁ αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος Α' ἐβάδισεν ἐπίσης διὰ τῆς Οὐγγαρίας, ἐνῷ οἱ βασιλεῖς Ριχάρδος Γ' καὶ Φίλιππος Αὐγούστος ἐπλεύσαν διὰ τοῦ πορθμοῦ τῆς Μεσσήνης εἰς Ἰόνιον. Ἡ τετάρτη σταυροφορία κατευθύνθη ἀπὸ τῆς Βενετίας εἰς Κωνσταντινούπολιν· οἱ παράβολοι οὗτοι ἄνδρες διήλθον τότε πλησίον τῶν Ἀθηναίων, ὅτε ἀναχθέντες ἐκ τῆς Κερκύρας καὶ παραπλεύσαντες τὴν Πελοπόννησον, προσωρμίσθησαν εἰς τὴν Εὐβοίαν, ἵνα ἐκεῖθεν ἐξακολουθήσωσιν ὕστερον τὸν πρὸς τὸν Βόσπορον πλοῦν αὐτῶν. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος ὁ Β' ἐπλεύσεν ἐν ἔτει 1228 ἀπὸ τοῦ Ἰδρουῦντος εἰς Κύπρον, καὶ ὁ τελευταῖος σταυροφόρος βασιλεὺς Λουδοβίκος Θ' ἐπλεύσεν ἐν ἔτει 1248 διὰ τῆς Κύπρου εἰς Ἀφρικήν.

Οὐδεὶς σταυροφόρος, ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, ἐκόμισεν εἰς Εὐρώπην εἰδήσεις περὶ Ἀθηναίων ἐξ αὐτοψίας, καὶ οὐδὲ περὶ αὐτῶν τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας εἶναι τοῦτο βέβαιον. Οὕτως ὁ βασιλεὺς Ρογήρος Β' ἐπωφελήθη τῆς δευτέρας σταυροφορίας ἐν ἔτει 1147, ἵν' ἀποστείλῃ ἐξ Ἀντιοχείας ὑπὸ τὸν ναύαρχον Γεώργιον στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Σικελιώται οὗτοι προσωρμίσθησαν εἰς Κρίσσαν ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, εἰσέβαλον εἴτα εἰς Βοιωτίαν καὶ διήρπασαν, ὡμὰ καὶ ἀπάνθρωπα διαπράττοντες, τὴν πλουσίαν τῶν Θηβῶν πόλιν, ὁπόθεν ἀπήγαγον πολλοὺς σαρικοπλόκους καὶ πορφυρευτάς εἰς Πάνορμον, πρὸς τοῦτοις δ' ἐλήρσαντο τὴν

τότε ἀκμάζουσιν ἐμπορικὴν πόλιν Κόρινθον, προσέβαλον τὴν Εὐβοίαν, καὶ ἐποιοῦν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ἀλλ' εἰς καὶ μῖνος χρονογράφος, ὁ ὢν ἐκ Φρεισίγγης, ἀναφέρει ὅτι αὐτοὶ ἐλήστυσαν καὶ τὰς Ἀθήνας, ἐνῶ οὐδεὶς τῶν Βυζαντινῶν καὶ Λατίνων ἱστοριογράφων ποιεῖται τοῦτου μνείαν. Ἡ δὲ ἄλωσις τῶν Ἀθηναίων ἤθελεν εἶσθαι ἐπίσης ἀξία μνείας, ὥς ἡ τῶν πόλεων Θηβῶν καὶ Κορίνθου.

Οὐδὲ ἐν ταῖς Ὀδοιπορικοῖς τῶν προσκυνητῶν, τῶν ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος ἀθρόων πορευομένων εἰς Συρίαν, ὀνομάζονται αἱ Ἀθήναι. Ἡ ἀπομονωθείσα πόλις αὕτη, καὶ παρ ἔχουσα ἀνκμνήσεις τοῦ ἁγίου Παύλου, δὲν ἐκέκμητο ἀγία λείψανη, ἀτινα ἠδύναντο νὰ ἐλκύσῃσι προσκυνητάς, οἷα τὰ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ἐν ταῖς μεγαλειτέροις καὶ πολυκνηρωποτέροις Πάτραις. Αἱ Ἀθήναι δὲν ἦσαν ἐν γένει κατάλληλαι ἑδραίαι πρὸς Χριστιανούς μάρτυρας καὶ τὴν λατρεῖαν αὐτῶν. Καὶ ὑπέστη μὲν Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, ὁ ὑπὸ τοῦ Παύλου κατηχηθεὶς, ὡς μυθολογούμενος πρῶτος ἐπίσκοπος τῶν Ἀθηναίων τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, καὶ δὴ τὴν ἀποκοπεῖσθαι κεφαλὴν αὐτοῦ ἔφερεν εἰς μῆκος δισχιλίων βημάτων, ἀλλὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν διζδόχων αὐτοῦ ἐν τῷ μαρτυρίῳ φαίνεται ὅτι ὑπῆρξεν ἥμισυ μὲγας ἐν Ἀθήναις. Ἡ πόλις αὕτη λοιπὸν δὲν ἦτο Ὀδοιπορικὸς σταθμὸς, οὐδὲ σκαπὸς διὰ προσκυνητάς. Τὸ Ὀδοιπορικὸν τῶν πορευομένων εἰς Ἱεροσόλυμα σημειοῖ, ὅπως τὸ ἀρχαῖον Βορδιγαλικόν, καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὴν ἐκ Δύσεως διὰ τῆς Οὐγγαρίας ἄγουσαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τὴν γραμμὴν ταύτην ἠκολούθησαν ὁ κ' ἡμης Γουλλιέλμος ὁ ἐξ Ἀγγουλέμης καὶ ὁ ἡγούμενος Ριχάρδος ἐκ Βερδούνης κατὰ τὰ ἔτη 1026 καὶ 1037, ἐν ἔτει δὲ 1164 ἡ μεγάλη τῶν προσκυνητῶν ἀκολουθία τοῦ ἐπισκόπου Σιγφρείδου ἐκ Μάγεντίας καὶ Ἰγγούλφου ἐκ Κραϋλάνδης.

Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον πορεύονται οἱ προσκυνηταὶ τὰς αὐτάς ἀρχαίας ὁδοὺς, εἴτε διὰ τῶν χωρῶν τοῦ Δουνάδεως, εἴτε ἀπὸ τῆς Ἰταλίας κατὰ θάλασσαν εἰς τὴν Ἰόππην διὰ Πόλης, Ραγούζης, Ζακύνθου, Κυθήρων, Κρήτης, Ρόδου καὶ Κύπρου. Μόνον ἀπαξ εὐρίσκω ἐν τούτοις τὰς Ἀθήνας ὡς Ὀδοιπορικὸν σταθμὸν ἀναφερομένης παρὰ τῷ John Mandeville ἐν ἔτει 1322, ὅστις γράφει περὶ ταξιδιωτῶν, οἵτινες πλέουσιν ἐκ Κρήτης εἰς Ρόδον, περαιτέρω εἰς Κύπρον καὶ τοιοῦτοτρόπως εἰς Ἀθήνας, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Τέλος δὲ μεταξὺ τῶν ὁδῶν, ἃς οἱ Σκανδιναβοὶ προσκυνηταὶ συνείθιζον νὰ πορεύωνται, τῆς ἀνατολικῆς διὰ τῆς Ῥωσίας, τῆς δυτικῆς παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἀφρικῆς καὶ τῆς μεσημβρινῆς διὰ τῆς Ἰταλίας, ἐξελέγετο συχνότερον ἢ τελευταίαν, μεσημβρινὴν ἢ ῥωμικὴν ὁδὸς καλουμένη, ἥτις ἀπὸ τῶν λιμένων τῆς Ἀπουλίας καὶ πέραν συνέπιπτε μετὰ τῆς θαλασσίως ἐμπορικῆς ὁδοῦ. Τὸ Ὀδοιπορικὸν τοῦ ἡγουμένου Νικολάου Sæmundarson περὶ τὸ 1151 ἔχει ὡς ἐξῆς· ἀπὸ τῆς Aalborg διὰ τῆς Γερ-

μανίας, διὰ τῆς Ἑλβετίας ὑπὲρ τὸ ὄρος Ἁγίον Βερνάρδον εἰς Ἀόστζν, διὰ τῆς Τοσκάνης εἰς Ῥώμην, διὰ τοῦ Βενεζέντου εἰς Βάριν καὶ Μονόπαλιν· ἐκεῖθεν δὲ διὰ τοῦ Δυρραχίου εἰς Κασσιώπον τῆς Κερκύρας, εἰς τὸν λιμένα Βισκάρδο τῆς Κεφαλληνίας, εἰς τὴν νῆσον Σφακτηρίαν, εἰς τὰ ἀκρωτήρια τοῦ Ἁγίου Ἀγγέλου καὶ Ἁγίου Μαρτίνου τῆς Λακωνίας, εἰς τὴν νῆσον Κω, καὶ οὕτω διὰ τῶν Κυκλάδων εἰς τὴν Συρίαν. Ὁθεν δ' ἡγούμενος Νικόλαος δὲν ἐθίξε κατὰ τὸν πλοῦν αὐτοῦ τὰς Ἀθήνας.

Ἀλλὰ καὶ βραδύτερον οἱ βόρειοι καὶ Γερμανοὶ προσκυνηταὶ καὶ ταξιδιωταὶ ἢ παντάπασιν ἢ μόνον ἀκροθιγῶς μνημονεύουσι τῶν Ἀθηναίων, καὶ ὅταν ἀκόμη ἐπισκέπτοντο τὴν Ἑλλάδα ἐκ Βενετίας ὁρμώμενοι. Ἐν τοῖς «Ὀδοιπορικοῖς γερμανῶν προσκυνητῶν εἰς τὴν ἁγίαν Γῆν» (ἀρχομένοις ἀπὸ τοῦ 1346), τοῖς ἐκδοθεῖσιν ἐν ἔτει 1880 ὑπὸ Φέριχτ καὶ Μάισνερ, εὗρισκω ἓνα καὶ μόνον, καὶ δὴ μεταγενέστερον, προσκυνητὴν, περὶ οὗ σημειοῦται ὅτι ὑπῆρξεν ἐν Ἀθήναις. Οὗτος ἦν ὁ Ἰκάωδος Βράυνινγ (Bräuning) τὸν Ἰούνιον τοῦ 1579.

Ἀλλὰ πάνυ διαφερόντως πικράδοξόν ἐστίν, ὅτι Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Ἰσπανὸς οὗτος ῥαββίνος ἐπορεύθη μετὰξὺ τοῦ ἔτους 1159 καὶ 1175 εἰς Συρίαν διὰ τῆς μεσημβρινῆς Γαλλίας, Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος. Ἐπλευσε δὲ ἐκ Βάρονης εἰς Κέρκυραν, εἰς τὰ εἰς Πάτρως καὶ Κρίσσαν, καὶ ἐπισκέφθη τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Θήβας, τὰς ὁποίας ἐξῆρεν ἰδίως ὡς «πόλιν μεγάλην», ὅπου εὔρε περὶ τοὺς δισχιλίους Ἰουδαίους, τοσοῦτους σχεδὸν ὅσους καὶ ἐν Πέρκν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μετὰξὺ τούτων τοὺς καλλίστους σθητικοπλόκους καὶ πορφυρευτὰς τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν αἱ Θήβαι εἶχον ἤδη ἀναλάβει ἀπὸ τῆς διαρπαγῆς τῶν Νορμανθῶν. Ἐκεῖθεν ἐπορεύθη ὁ Βενιαμὴν εὐθὺ εἰς Νεγρεπόντε («Ἐγριπον, τὴν ἀρχαίαν Χαλκίδα ἐπὶ τῆς Εὐβοίας»), μὴ ἀξιῶσας τὰς Ἀθήνας οὐδὲ βλέμματος ἢ μ. ἤ. λέξεως. Ἐπειδὴ δὲ ἐφείλομεν τῷ αὐτῷ ῥαββίνῳ ἀξιόλογον συμβολὴν εἰς τὰ θαυμάσια τῆς πόλεως Ῥώμης, διὰ τοῦτο θ' ἀνεγνώσκωμεν ἴτως ἐν τῷ Ὀδοιπορικῷ αὐτοῦ πικρόμοιδόν τι περὶ τῶν Ἀθηναίων, εἰ οὗτος εἶχεν ἐπισκεφθῇ τὴν ἐνδοξοτάτην πόλιν ταύτην τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ἐν τούτοις ἐκ Θηβῶν ἔφερον πολλὰ ὁδοὶ εἰς τὰς Ἀθήνας. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ὁ Βενιαμὴν δὲν ἐπισκέφθη τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦτο, ὅτι δὲν ὑπῆρχον αὐτοῦ Ἰουδαῖοι, καὶ ἐπομένως οὐδὲ ἐργαστάσια μετὰξῆς. Διότι ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ μέχρι σήμερον ἔτι ἡ πόλις τῶν Ἀθηναίων ἀπώθησεν ἀφ' ἐαυτῆς τοὺς Ἑβραίους. Ἐν τῷ γνωστῷ συγγράμματι «Athènes ancienne et nouvelle (1676)» ὁ Guillet λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἰουδαίους ἐν Ἀθήναις δὲν ἤνεύχοντο, εἰ καὶ πολλοὶ τούτων ἔζων ἐν ταῖς γείτοσι πόλεσι τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Χαλκίδος. Ἐν ἅπαντι τῷ τουρκικῷ κράτει αἱ Ἀθήναι μόνον καὶ ἡ Τραπεζοῦς διεφύλαξαν τὸ προνόμιον τοῦ αἰωνίου ἀποκλεισμοῦ τῶν Ἰου-

δαίων, τοὺς ὁποίους ἐπειράθησαν μὲν πολλάκις οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ νὰ εἰσαγάγωσιν, ἀλλ' οἱ Χριστιανοὶ ἐπιτηδεύως καὶ λάθρα προσήγοντο τοὺς ἐν τῇ πόλει Μωαμεθανοὺς, προβάλλοντες αὐτοῖς, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἤθελον ἀπορροφήσει τὸ ἐμπόριον. Ὅσάκις δ' οὗτοι ἐπειράθησαν νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις ἐγκαθίδρυσίν των, ἀπεκωλύθησαν δι' ἀπειλῶν, καὶ ὁ φόβος πρὸς τὸ ξυλοκόπημα παρεκίνησεν αὐτοὺς νὰ παραιτηθῶσιν. Εἰσι μισητοὶ ἐν Ἀθήναις.

Ἐδοξάζετο λοιπὸν μέχρι τοῦδε, ὅτι περὶ τὰ μέσα τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος αἱ Ἀθηναί, ὡς αἱ Θήβαι καὶ ἡ Κόρινθος καὶ δὴ ὡς πᾶσα ἡ Ἑλλάς, ἤκμισαν πάλιν, καὶ πρὸς τοῦτο ἀναφέρονται καὶ εἰς τὸν σύγχρονον τοῦ Βενιαμίν, τὸν Ἀρχεῖον Ἐδρισην. Οὗτος συνέταξε περὶ τὸ 1153 διὰ τὸν βασιλέα τῆς Σικελίας Ῥιχάρδον Β' τὸ γεωγραφικὸν αὐτοῦ ἔργον, ἐνῷ ἀπαριθμεῖ μὲν πολλὰς μεσογείους καὶ παρὰλίους πόλεις τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῶν Ἀθηναίων ὁμῶς λέγει, ὅτι ἦσαν ἀπολυάνθρωπος πόλις, κήποις καὶ ἀγροῖς περιβαλλομένην. Ἀλλ' αἱ εἰδήσεις τοῦ Ἐδριση δὲν βασίζονται πάντοτε ἐπὶ αὐτοψίας, ἔσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ σιωπὴ τοῦ Βενιαμίν διδάσκει ἡμᾶς τοῦλάχιστον τοῦτο, ὅτι ἡ πόλις αὕτη δὲν κατεῖχε τότε ἐξέχουσαν θέσιν ἐν Ἑλλάδι. Αὐθεντικαὶ εἰδήσεις τούναντίον μαρτυροῦσι τὴν βαθεῖαν αὐτῆς παρκομήν περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ δωδεκάτου αἰῶνος.

(Ἐπετχι τὸ τέλος)

[Ἐκ τοῦ γερμανικοῦ]

Ἀριστομένης Προδελέγιος

Ο ΕΝ ΤΗ ΝΟΤΙΩ ΡΩΣΙΑ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ

Β' *

Οὐδὲν ἄλλο ἔχοντες ν' ἀναγράψωμεν ἄξιον σημειώσεως περὶ τῆς τύχης τοῦ ἐνταῦθα Ἑλληνισμοῦ ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐμφανίσεως τῶν Οὐννων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν κατὰκτῆσεως τῶν χωρῶν τούτων, ἢ τὸ λυπηρὸν γεγονός τοῦ ἐκτουρκισμοῦ ἀπάντων σχεδὸν τῶν ἐν τῇ Ταυρικῇ Χερσονήσῳ Ἑλλήνων, ὡς λαμπρότατα ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς γλώσσης ἣν οἱ σημερινοὶ ἀπόγονοι αὐτῶν λαλοῦσι καὶ ἣτις εἶνε μιζοβάρβαρος τις Ἑλληνικὴ πλήρης Ὀθωμανικῶν λέξεων, μετὰκείμεν ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἤρξατο ἡ Ῥωσικὴ ἐκπληροῦσα τὸ ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς, οὕτως εἰπεῖν, προδιαγεγραμμένον αὐτῇ πρόγραμμά, τῆς κατὰ μικρὸν δηλοῖν ὅτι ἐ-

* Ἰδε σελ. 409.